

ŐRHELYEMEN

Ünnepi és alkalmi beszédek.

Jó szüleim drága emlékének.

KELEMEN IMRE

unitárius lelkész.

Oklánd, 1941.

171.

ÖRHELYEMEN

Értekezési és elismerési bizottság

KELTÉNYI ÉRTEKEZÉSI BIZOTTSÁG

1941. évi évkönyv

1941. évi évkönyv

Értekezési és elismerési bizottság

Régi dolgokhoz megújuló embert.

(Ujévre.)

Alapige: Préd. I. 9.

Keresztény Testvéreim! Régi bevett szokás, hogy a múlt esztendő vége felé, másik esztendő közeledésével, vagy éppen a megérkezett évnek az első napjaiban boldog ujesztendő kívánással köszöntjük egymást. Az ujesztendő beköszöntése előtt már napokkal megindul ez a jó kívánság, melyet posta, telefon, vagy távirda visz egyik helyről a másikra, egyik személytől a másikhoz. Az ó-év utolsó napjain boldog ujesztendőt kívánva bucsuzunk el azoktól, akikkel abban az évben már nem találkozhatunk és ezzel a köszöntéssel köszöntjük hozzátartozóinkat, barátainkat, ismerőseinket. Talán senki sincs közöttünk, akinek ajkán ma el ne hangzott volna e köszöntés, vagy akit ne üdvözöltek volna ma ezekkel a szavakkal. Ezzel a régi kedves köszöntéssel szólok én is hozzátok e megszentelt helyről s ajkam elismételi az én szívemből fakadó kívánságot: adjon a jó Isten mindnyájatoknak boldog ujesztendőt. Annyian mondjuk, kívánjuk ma ezt, hogy ha minden boldog újévet kívánás csak egy-két napra tenné is boldoggá ez évben életünket, kiterjedne a mi boldogságunk az egész évre.

Igy volt ez mindég, akkor is, amikor ahhoz az esztendőhöz közeledtünk, vagy küszöbét átléptük, amelyik a tegnap múlt el. Emlékezzetek csak vissza: mennyi „boldog ujesztendőt” kívánás szállt volt felénk az elmúlt év első napján s mégis hányszor nélkülöztük az elmúlt évben a boldogságot. Hányszor volt felzavarva lelkünk békéje, hányszor volt áthuzva terveink és számításaink táblája; hányszor szállt álmaink és reményeink fölé a csalódás fekete madara és hányszor vegyült fanyar keserűség legtisztább, legédesebb örömeinkbe. Az említett köszöntés, kívánság egy szép régi szokás, melyet elhagyni, vagy mással felcserélni nagy kár lenne, de viszont nagy tévedés volna e kívánságok milyenségéről, mennyiségéről, vagy éppen arról, hogy azt először kitől kaptuk, következtetni az esztendőre, vagy éppen kimondani az elkövetkező év milyenségét. Amit pedig most mondok azzal nem akarom kedveteket rontani, e megkezdett évhez fűzött annyi álmotokat és reményeteket letörni, de

meg kell mondanom azt, amit minden komolyan gondolkozó kell, hogy tudjon s amit maga a Prédikátor könyvének írója is mond. Ez pedig az, hogy ami jönni fog az ugyanaz, mint ami volt, hogy a dolgok, a történések megismétlődnek, csak mi magunk, gondolkozásunk, életünk változhatik meg a körülményekhez képest.

Mit jelent ez? Azt, hogy itt van előttünk a világ, a természet a maga külső és belső berendezésével, mely változhatatlanul és örök törvények szerint igazodik, mint eddig, tehát az ezzel kapcsolatos dolgok megismétlődnek, mint ahogy évezredekken keresztül történtek. Ezek között állunk, vagy ezek közé beékelődve élünk mi. Tehát a világ, a természet és annak visszatérő, vagy megismétlődő változatai számunkra olyanok, mint amilyen lélekkel fogadjuk azokat, vagyis a gondviselés minden ember saját kezébe adta önön élete kormánykerékét, hogy azt maga forgassa, mely fölött Isten megtartotta a felügyeletet. Téves tehát az a felfogás, mely még komoly embereket is meglep, hogy mi emberek csak eszközök vagyunk az Isten, a Sors, a jó, vagy a balszerencse, a Végtet, a Fátum kezében. Igen, mert egész életünket, közelebbről pedig annak egy kis szakaszát, ezt a beköszöntött évet legnagyobb részben mi határozzuk meg, aszerint, ahogy a dolgokat fogadjuk és a mindennap megismétlődő életkérdésekre megfelelünk.

Egy keleti legendát olvastam a Sfinxről, mely a végtelen sivatag közepén áll az országút mellett. Mindenkinek, aki arrafelé járt fölradott egy kérdést s ha nem tudta megfejteni, széttepte. Ilyen titokzatos Sfinx az idő, ez a beköszöntött 1940 esztendő, mely életünk országútja mellett áll s nekünk, akik elhaladunk mindennap mellette feladja a maga kérdéseit. Nekünk, ha nyugodtan akarunk mellette elhaladni, komolyan kell megfelelnünk azokra. Nekem pedig, aki lelki életetek és jövődöntők irányítására vagyok elhíva, aki ez évben először állok e szőszéken, úgy érzem, az a kötelességem, hogy bár nagy vonásokban tájékoztassalak azokról a kérdésekről, melyeket ez az ismeretlen Sfinx, az esztendő feladhat nekünk. Nem akar ez jóslás lenni, csupán a mult tapasztalatainak felsorakoztatása és megvilágítása az ige fényével.

Mindenek előtt fölteszi ez az év is nekünk azt a régi megismétlődő kérdést: mi az élet? hogyan fogod föl az életet? miért élsz? Nem új dolgok ezek, de nekünk felelnünk kell rájuk, még pedig azzal a tudattal, hogy ettől függ a mi boldogságunk is. Az

élet Istennek drága ajándéka, mely az ismeretlen világból lép elő és az ismeretlen világba távozik el valamikor. S mert nem tudjuk, hogy mikor, minden nekünk adott órát és napot úgy kell fölhasználnunk, mintha az lenne az utolsó. Gondold csak el testvérem, mit tennél, ha egy tudós orvos, akiben teljesen megbízol, egy szép napon azt mondaná neked, egy alapos vizsgálat után, hogy még csak egy hétig élsz. Nemde a meglepetesből való föleszmélés után hozzálatnál ahhoz, hogy az alatt a hét alatt minden dolgodat renbehozod? Hogy igyekeznél, hogy megbánnád minden tévedésedet s megbocsátanál mindenkinek, vagy megkérnél mindenkit, akit bántottál. Kitudja nem ez-e az utolsó éved? Lehet, mert azt senki sem tudhatja. Lépj hát be azzal a gondolattal ez év küszöbén, hogy úgy fogsz élni, cselekedni, igyekezni, mintha ez az év utolsó lenne a te számodra. Föl fogod használni ez év minden óráját a legjobb belátásod szerint a legnagyobb igyekezettel. Lépj úgy be ez év küszöbén, hogy a neked juttatott órákat komoly munkában, alkotásokkal fogod eltölteni, mert nem tudhatod, hogy lesz-e számodra még ezenkívül is esztendő? Mert igaza van a költőnek, amikor arra int:

„Vedd hasznát, míg éred a drága időnek,
Az elrepült napok, mert vissza nem jönnek.”

Az idő folytatódik az bizonyos, a napokat napok váltják fel, de ki tudja azt, hogy a te számodra meddig ismétlődik ez. S aztán az a nap, amelyet átéltél az többé vissza nem tér. Az ismeretlen idő kérdésére hát felelj a napok bölcs felhasználásával, kötelességed, munkád lelkiismeretes elvégzésével, mert:

„Munkásság az élet sója,
A romlástól mely megóvja,
S csak, aki nem hever,
Várhat áldást és sikert.”

Az időt amelyben életünk leperreg, úgy kell fölfogni, mint egy nagyszerű alkalmat, melyben életünket a tökéletességhez közelebb juttathatjuk. Ennek az időnek egy meghatározott szakasza az esztendő. Ebben a meghatározott időben is, amelynek küszöbét immár átléptük, életünket a célhoz közelebb kell, hogy juttassuk. Rá kell ébrednünk mind jobban arra, hogy nem azért élünk, hogy úgy ahogy eltöltsük életünk megszabott idejét, hanem azért, hogy isteni küldetésünknek minél teljesebb mértékben megfeleljünk. Számolnunk kell azzal,

4

hogy lelkünk s azzal együtt egész életünk kialakulása tőlünk függ s aki ezt nem munkálja, az hiába várja annak megszépítését a külső körülményektől. Vége kell hát legyen a könnyelmű álmodozásnak, az ábrándozásnak, mely az élet megrontója és ezek helyét el kell, hogy foglalja az öntudatos, a céltudatos életkezdés is. Az élet ezer csalódottjai, akik ma az összetört remények, a szétfeszített álmok és köddé vált ábrándok felett keseregnek, éppen úgy, mint az öntudatos és komoly munkában sikereket elért emberek igazolhatják, hogy nem lehet az időre bizni mindeneket. Nem lehet összedugott kézzel, sültgalambra váró, éhes gyermekszájjal az újévtől csodákat, örömeket, sikereket és boldogságot várni, ha azt magunk elő nem mozdítjuk. Igazolhatják a bölcs prédikátor szavait: „Ami volt, az ugyanaz, ami ezután is lesz, ami most léssen, ugyanaz, ami ennek utána is léssen és semmi sincs új dolog a nap alatt.“ Ha tehát az újnak elnevezett évtől többet akarunk, ha több sikert, tisztább örömet, zavartalan boldogságot várunk, akkor magunk is többet kell, hogy adjunk. Még a múlténál is komolyabb életfelfogást, pontosabb és lelkiismeretesebb kötelességteljesítést, több szeretetet, nagyobb hitet. Nem kell megütközni ezen, mert a valóság csakugyan az, hogy amilyenek mi vagyunk, olyan az esztendő is, azaz amennyivel hozzájárulunk az év kialakításához, annyira fogjuk annak hasznát élvezni.

Ez éppen olyan, mikor a kertész megáll az ő kertjében a magától felnőtt kis vadfája előtt és azt mondja neki: teremj nekem császárkörtét és ne vadvackort, de elfeledte annak idején beoltani a kis vadoncot a császárkörte nemes oltógalyával. Vagy amikor a földműves kimegy az ő földjére és azt mondja neki: Teremj te föld tiszta aranykalászt, de a vetés előtt nem rostálta meg a vetőmagot s azután is elnézi, a gyom előli a buzaszálakat.

Mi is hiába állunk meg az újév küszöbén a puszta óhajással és kívánsággal, hogy boldogságot, békességet és áldást hozzon az év, ha elfeledjük annak alapjait lerakni és azt a jövőben is mindig munkálni. Ne tétlen óhajozással, ne tulzolt álmodozással menni hát neki a holnapnak, az évnek, hanem azzal a hittel, hogy bármit is hozzon a holnap, komoly munkámmal, helyes életfelfogással, öntudatos gondolkozással a magam javára áiformálom azt. Ebben segítsen meg mindnyájunkat az évnek elbozója, az Isten. Adja azt,

5

hogy bármit is rejtegesse a holnap, mi bátran nézhessünk szembe vele, hogy bármi terhet is tegyen vállainkra az élet, mi azt erős akarattal hordozhassuk és bármi próba elé is állítson a jövő, mi annak megfelelhessünk. Ha pedig a magunk átalakulásában megsegít az Isten, akkor a reánk köszöntött évben mi megelégedettek leszünk. Így ebben az értelemben adjon az Isten mindnyájunknak boldog ujesztendő. *Amen.*

A mi világot meggyőző hitünk.

(Nemzetközi vasárnapra.) Alapige: János 1 lev. 5. 4.

Keresztény Testvéreim! Ha történetesen egy olyan rádió készülékünk volna, melyel minden nagyobb nehézség, vagy helyszíni közvetítés nélkül ma összeköttetést tudnánk kapni a világ összes unitárius és szabadelvű keresztény templomaival, azt a megállapítást tehetnők, hogy ma minden ilyen templomban egyforma ünnepséget tartanak. Minden ilyen templomban egy a beszédtema s ha más is az ige, melynek világánál e nap jelentőségét méltatják, a kiinduló pont, a lényeg mindenütt egy és ugyanaz. Amikor ezt halljátok megkérdezheti önmagában valaki, hogy miért is van ez így. Azért, mert ma, úgy ahogy azt már évek óta gyakoroljuk, ugynevezett nemzetközi vasárnapot tartunk. Ez évben is minden unitárius és keresztény szabadelvű gyülekezet vezetőjéhez megérkezett egy fölhívás, hogy ez évben is január második vasárnapján nemzetközi vasárnapot tartsunk. Azt hiszem, hogy mindazok, akik ilyen fölhívást kaptak örömmel tesznek eleget ennek, annál is inkább, mivel mindannyiunknak kell, hogy érezzük azt, hogy ha valamikor erre az egyforma megmozdulásra szükség volt, ma igazán szükség van rá. Szükség van, mert a nagy világ viharával szemben csak az összefogás segíthet, mert az összefogás belső és külső erőt kölcsönöz nekünk, mert az a tudat, hogy nem vagyunk magunkra, hogy a mai napon 20 millió unitárius imája száll Istenhez, nekünk megnyugvást, bátorítást, és reménységet ad.

Sajnos, a modern technika még nem érkezett el odáig, hogy egy ilyen készülékkel megajándékozhasson, ellenben az isteni gondviselés megajándékozott egy hasonlóval: a képzelettel, mellyel az időt közelebb hozhatjuk, a térbeli távolságot megrövidíthetjük, az

oceanokat átléphetjük s a különböző dolgokat valamilyen formában magunk elé állíthatjuk. Lelketeknek ezt a nagyszerű tulajdonságát hoztátok működésbe, míg fősorakoznak, akik most ugyanazt teszik, amit mi.

Ma minden unitárius templomban ünnepi istentisztelet van, ahol az igehirdetők beszédtemája egyforma. Akár fölfelé, vagy lefelé tekintesz a szomszédfalvakba, akár tovább nézel a másik Homórod mellé, ott is azt találod. Egyszerű, fehér-falu kis székely templomokban, városok unitárius templomaiban az ige ma erről szól. Dávid Ferenc városában, ahonnan a szellemi fény szétárad: Tor-dán, ahol az unitarizmus életrevalóságát a legfényesebb szavakba öntötte az országgyűlés, Marosvásárhelyen, ahol törvényesítik vallásunkat, Brassóban, ahol a templom maga beszél vallásunknak a korral való haladásáról; Biharban, Temesvárott, Medgyesen, ahol az unitarizmus régi dicsőségeinek helyein ma egyszerű kis imaház van, mindenütt egy közös téma foglalkoztatja az ünnepre összesereglett gyülekezetet. De nemcsak a bércecs hazában van így, hanem túl a határokon, ahol a mi nyelvünkön beszélnek s még azon is túl, más világrészekben, ahol más nyelveken szólnak nagy katedrálisokban, szokatlan külsejű imaházakban a világ minden táján, ahol unitáriusok élnek, mindenütt az van ma, január második vasárnapján, ami itt: Nemzetközi vasárnap.

Testvéreim! Amikor mindezeket halljátok s ezzel kapcsolatosan a képzeletben magatok elé varázsoljátok azt a sok templomot, ahol ma annyi unitárius szív dobban össze, nem dobban-e meg a tiétek is? Amikor tudatára ébredtek annak, hogy mindezt ugyanaz a hit és vallás teszi, ami a miénk is, nem illetődik-e meg a ti lelketek? Nem érezték-e ezzel a több milliós tömeggel — bár azok közül nagyon sokan más nyelvet beszélnek — valami nagy lelki közösséget, szoros testvériséget? Nem érzitek-e, hogy ez a nap is erősíti közöttünk azt az összekötő kapcsot, mely minket, a világon bárhol élő unitáriusokat összetart? Amikor mindezeket magam is képzeletben látom, lélekben átérzem s tudom, hogy ma a világ annyi sok helyén oly sokféle fajtájú embert egy eszme hevít, a felolvasott igék jutnak az eszembe: „Valami Istentől született meggyőzi a világot és az a diadalom, mely meggyőzi a világot, a mi hitünk.”

Valaki, aki nem ismeri az unitárius eszmék útját a kezdettől mostanig, aki nem ismeri az unitarizmus jelenlegi helyzetét; aki nem tud a múltban és jelenben vívott győzelmeiről, a sok diadalal kibirt próbákról, az merésznek nevezheti azt, ha ma a felolvasott igéket magunkra, a mi hitünkre, vallásunkra alkalmazzuk. Pedig a tények sokkal inkább igazolnak minket, mint azokat, akik a maguk hitfelfogását „egyedül üdvözítőnek mondják”, vagy akik kiválasztottságukat hangsúlyozzák s a keresztény elnevezés helyett megkülönböztetésül „kereszttyén”-nek nevezik magukat. Mert a mi oldalunkon, mint bizonyosság ott áll a folyton növekedés, a haladás, míg a másik oldalon a bizonyíthatatlan föltevés csupán.

Unitárius Testvéreim! Nem a mások előtti igazolásért, hanem magunkért, hitünkhez való több szeretetért és ragaszkodásért, ha máskor nem is, de most nézzünk végig azon az úton és mezőn, amelyiken hitünk és vallásunk idáig eljutott, hogy lássuk igazolnak a felolvasott igéket magunkra vonatkoztatva

Minden keresztény vallásfelekezet a maga eredetét Jézus tanításaiban keresi. Mi unitáriusok is oda vezetjük vissza a mienket. Tesszük ezt annál is inkább, mivel a mi vallásos, hitbeli felfogásunk megegyezik azokkal a tanításokkal, melyek a bibliában fennmaradtak s melyekről a legújabb kutatások is megállapították, hogy Jézustól erednek. Ha azonban az eredettől az ő útján tovább kisereül, úgy látjuk, hogy szép lassan ez a tanítás elhomályosodott, sokszor talán teljesen megsemmisült, de azt is látjuk, hogy valaki e tanításokra gondot viselt, mert újra és újra életre keltek. Olyan volt, mint a sziklák között folyó patakocskák, melynek nagy akadályokkal kell megküzdenie, sokszor hosszú utat a sziklák alatt megtennie, hogy sik, sima területre érhesse s győzedelmeskedhessen. Az unitárius eszmék is így éltek, folytatták útjukat sokszor hosszú ideig, senkitől nem látva, a lelkek mélyén. Az első keresztény században, amikor téves tanítások állották útját a Jézusi tanításoknak, egy Samokor satai Pál, később egy Arius segítette ismét napvilágra a tiszta Jézusi fölfogást. Majd a hatalom újra elnyomta azt és hosszú időn keresztül ez a hitfelfogás ismeretlen volt. Évszázadok teltek el így. Már azt lehetett hinni, hogy az a hitfelfogás örökre eltűnt, amikor Servét Mihály tanításaiban újra napvilágot látott. A hatalom azonban megpróbálta elnémitani Servétet is. Ugy látszott, hogy a mi hitfelfogásunk ismét eltűnt a világból, amikor a geoffi máglyán Ser-

vét ajka elnémult. Ugy látszik azonban, hogy nem emberi erőszakoskodás volt ez a hitfelfogás, hanem Istennek lelke által vezéreltetve kelt újra és újra életre. Servét után a Socinus testvérek, majd meg Blandrata szóltatták meg ezt. Mindezeknél tisztábban, eredetibben, azonban Dávid Ferenc hívta életre. A hatalom, a sötétség leple alul a világosságra ő hozta ki e felfogást s ő vetette meg ennek alapjait. A hangotadók elnémultak, e hitfelfogás munkásait elsodorta az ár, de többé sohasem tudta elzárni ezt a hitelmét. Hiába jöttek az ellenséges fejedelmek, hiába fogtak össze világi és egyházi fejek, hiába fogtak ránk mindent és hiába vádoltak be mindegyre, miknek megvoltak ugyan a maguk megrázkodtatásai, az eszmét, Dávid Ferenc hitét, az unitárizmust többé elnémítani nem lehetett. Iskoláinkat elvették, diplomáinktól megfosztottak, gyülekezeteinket más táborba terelték, de meg nem semmisíthették. Ugy látszik Istentől jött, Isten által volt szerettetve ez az eszme. Amikor a multat fő kutatjuk s látjuk mindezeket, az alapigét találónak mondjuk, a mi vallásunkra: „Valami Istentől született, meggyőzi a világot. Az a diadalom, amely meggyőzi a világot, a mi hitünk.”

Ez igazság mellett azonban nemcsak a messzi mult, hanem a közel mult és a jelen is tanuskodik. A világháború minden egyházat nagyon megpróbált, de legjobban a miénket. A legtöbbet egyházunk vesztett. S a világháború utáni intézkedések úgy az anyagiak, mint a szellemiek terén is a mi egyházunkat érintették legjobban. Az a szellem pedig, mely a türelmetlenségben, lélekvásárlásban nyert kifejezést, a mi hiveink között vonult el legviharosabb formában. És mégis, még mindig élünk, vagyunk és jelentünk valamit. Sőt, éppen ezek az idők és próbák tettek erőssé életképessé.

Amikor arra gondolok, hogy a világháború romjain, hogy halad tovább a mi egyházunk, hogy a nagy agrár veszteségek után is milyen erőssen álltak falai; mikor arra gondolok, hogy a sok nehézségeken és próbán, hogy átküzdötte magát; mikor arra gondolok, hogy hiveink milyen bátor lélekkel valották meg unitárius mivoltukat s milyen szilárdan állottak meg e hitben, utasítottak vissza minden lelkükre vadászó ajánlatot, akkor a mi hitünket diadalomnak nevezem, mely meggyőzi a világot. Amikor arra gondolok, hogy minden kulturországban van több kevesebb híve ennek a hitnek, amikor tudom, hogy folyton szaporodik a mi számunk, amikor minden missziós tábor kiküldése nélkül is ott, ahol nem is ismer-

nek minket, ezt a hitet vallják, amikor a vallásellenes Szovjet is e hithez nagyon közelálló hiszekegyet e fogad; amikor nap-nap után láthatjuk, hogy a fölvilágosult és szabadságra törekvő világ mind jobban közeledik e hitfelfogás felé, azt kell mondanom, hogy a mi hitünk diadalom, mely meggyőzi a világot.

Néhány évvel ezelőtt egy neves unitárius teologus missziói körúton volt s ez utjában ide hozzánk is eljött. Előadásban ilyen kijelentést tett volt: addig nem lesz jó világ míg mindenki unitárius nem lesz. Az előadás után napokig beszéltek erről s a különböző felekezetűek nagyhangú kijelentésnek minősítették ezt. Bizonyára nem azt értette, hogy az unitárius egyház tagja legyen, hanem, hogy úgy megbecsülje a más vallásos felfogásat, mint egy unitárius, úgy törekedjék a lelkiismeret és gondolkodás szabadság felé, mint mi és olyan életfelfogása legyen, mint nekünk. Ebben van és lesz diadala a mi hitünknek, mely meg kell győzze a világot. Lehet, hogy mi még távol vagyunk ettől, de hirdetem, hogy közeledünk ehez, mert husz millió unitárius nemcsak imádkozik, hanem dolgozik is ezért. Ti, akik ugyancsak beletartoztok ebbe, fáradhatatlanul munkálkodjatok, hogy hitünket a világot meggyőző diadalommá tehessük. *Amen.*

Akikben a jövő biztosítottatik.

(Ifjusági napra.) Alapige: Préd. 12. 1—3.

Keresztény Testvéreim! Az Unitárius Ifjusági Szervezet Vezetősége, Egyházi Főhatóságunkon keresztül, megkeresést küldött minden lelkészhez, hogy ezen a napon ifjusági napot tartsunk. Örömmel teszek eleget a föl hívásnak, annál is inkább, mert magam is meg vagyok győződve az ilyen napok nagy jelentőségéről. Sajnos, azonban a különböző körülmények megakadályozták minket abban, hogy e napnak az ő jelentőségéhez méltó keretet adhassunk s így az ifjusági nap mindössze e templomi órára zsugorodik össze.

Mindenekelőtt azokra a kérdésekre akarok felelni, melyek felvetődhetnek sokaknak a lelkében. Ezek pedig így hangzanak: szükséges-e az ifjusági nap megtartása? Van-e értelme ennek? E nap megtartásával vajjon jutunk-e közelebb a célhoz?

Az első kérdésre, hogy szükséges-e az ifjúsági nap tartása, nem én felelek, hanem feleljenek a szülők, a felnőttek, akiknek mindég volt, de ma még több panaszuk van az ifjúságra. Ők bizonyára azzal felelnek, hogy nagyon is szükséges az ifjúsági nap tartása, hogy tanuljon egy-egy keveset a ma élő ifjúság. A második kérdésre, hogy van-e az ilyen napnak értelme, azzal felelek, hogyha igaz a mondás, hogy az ifjúságé a jövő, akkor az is igaz, hogy az ifjúság maga a jövő. A jövővel pedig mindég kellett törődni, de ma igazán még fokozottabban kell. A harmadik kérdésre pedig, hogy az ilyen napokkal megyünk-e a mi célunkhoz közelebb, azt kell felelnem, hogy nem nagy lépéssel ugyan, de minden ilyen nap bizonyos eredménnyel jár. Nagy várakat nem lehet építeni máról holnapra, hanem csak idővel, lassan, kitartó munkával. Így az ilyen napoknak sincsen meg az a rögtön látható és tapasztalható eredménye, amit nagyon sokan várnak. Ha azonban egy ilyen nappal csak egy rövidke kis lépéssel jutottunk a célhoz közelebb, ha csak egy téglát is tettünk a jövő épületéhez, ha egy megtevelyedettet hívtunk is vissza a helyes útra, maris határozott eredményről beszélhetünk. Ezért van az, hogy amikor a kényszer-körülmények miatt az ifjúsági nap csak ilyen keretek között mozoghat és mégis megtartjuk, azt azért tesszük, mert tudjuk, hogy arra szükség van, látjuk, hogy így is értelme van és hisszük, hogy annak jótékony eredménye el nem marad.

Manapság az emberek minden alkalmat, módot és lehetőséget megragadnak arra, hogy az életet szebbé, boldogabbá tegyék s hogy a jövőt biztosítsák. A vezetők, akik hivatva vannak egy jobb élet kialakulására, egymásután fedezik fel azokat a lehetőségeket, melyek által hol a gyermekszereget, hol az ifjúságot, hol a felnőtteket próbálják meg a helyes irányba terelni. Így, ezen az úton születtek meg a különböző napok. A hősök napja, az anyák napja, az alkoholelles nap, a takarékoskodási nap, a szövetkezeti nap stb., mind ennek az elgondolásnak az eredményei. Ennek az eredménye az ifjúsági nap is.

Van tehát ennek a napnak célja és oka is. Célja az, hogy az emberiség egy számottevő csoportját, a mindkét nembeli ifjúságot, akik a jövő hordozói, e nappal is figyelmeztessük arra, hogy a jövőt illetőleg mennyi sok fordul meg rajtuk, hogy folytonos

éberségben tartva terelgessük arra az útra, melyen egy jobb jövő várakozik reánk. Oka pedig a szükségszerűségben rejlik. Nem akarom túlságosan sötét színekkel festeni a jelent s a benne élő mai ifjúságot, de a több oldalról érkező panaszok, az egyesektől és társadalmaktól, a szülőktől és távolabbiaktól nyert értesülések azt mondják, hogy az ifjúságot akár ilyen napoknak a rendezésével, akár más úton, de hivatása magaslatára kell emelni. Amikor ezt magam is látom és minden eszközzel a célt szolgálni akarom, nem arra az ellentétre — nevezem — meg nem értésre gondolok, mely az idősebbek és az ifjúság között fenáll, hiszen az mindég meg volt és meg is lesz talán örökké. Nem is arra a távolságra gondolok, mely ifjak és öregek között áthidalhatatlanul áll, melyet a nagy korkülömbőség szül. Nem is arra a különböző fölfogásban rejlő elszakadásra gondolok, mely a konzervatívabb öregek és az újabb irányt képviselő ifjúságban testesül meg, hiszen ez is régi keletű, hanem arra, amely nem volt meg a múltban, vagy ha részben is volt, az a mai időkben el kellene, hogy tűnjék. Ma mindenkinek számolnia kell azzal, hogy rendkívüli időket élünk, de ezzel különösen kell, hogy számoljon az ifjúság. S amiképpen számot vet ezzel minden ifjus megállja a helyét, aképpen építi azt a jövőt, melyet oly nagyon vár mindenki.

Kedves Ifjak! Ne értsetek emgem félre és általában minket, akik már kinőttünk az ifjúság köréből. Én nem akarom megtiltani azt, amit a bölcs Prédikátor ajánl, hogy „Örvendezz ifju a te ifjúságodban“, sőt magam is azt akarom. Akarom, hogy derűs arcu, mosolygós tekintetű, jókedvű ifjúsága legyen a mi fajunknak. Akarom, hogy az ifjúság megtalálhassa a maga vidám társaságát, hogy a ma ifjúságának életéből ne töröltessék ki, vagy száműztessék az a szakasz, amelyben a ma öregjeinek az űk fiatalságuknak az idején részük volt. Hadd nevéssen, hadd daloljon, hadd vigadjon az ifju a maga ifjúságának az idején, hiszen erre szükség van. Ez velejár az ifjúság vérmérsékletével, temperamentumával. Külömben sem kívánatos a magabazárkózott, mindentől elhuzódó, összezsugorodó, szomorkodott pipogya ifjúság. Az ilyenek aligha tudnak megfelelni a reájuk váró jövőnek.

Mikor azonban ezt mondom, nem feledkezem meg arról sem, amire az ige figyelmezteti az ifjúságot. Minden jókedvnek van határa, amely a léhaság előtt huzódik meg. Minden örvendezés kö-

zött ott kell, hogy legyen a komolyság is, mely figyelmeztet a legnagyobb derűben is. Minden fiatalos temperamentum mellett is meg kell lennie minden ifjuban a felelősség érzése, mely a jelen pillanatokon túl is gondolkodásra készíti. Nem is lehet, de nem is szabad sem az ifjuságnak magának, sem azok hozzátartozóinak minden hibát, tulzást, megbotlást, léha komolytalanságot és könnyelműséget azzal elintézni, hogyhát ifjak ők és majd megkomolyodnak, ha következik a komoly élet. Nem, mert könnyelmű ifjuságból aligha lesz derekasan helytálló társadalom. Minden ifjunak számolnia kell azzal, hogy a jövőért ő maga is a felelős. Tudnia kell azt, hogy minden tette egy darab téglá lehet a jövő épületében, ha az megfelelő tett, vagy egy ásonyom ahoz a sírhoz, melybe a mi jövőnk hantoltatik el.

Nem is olyan rég, messzinnen jött vendégeket kalauzoltam el kirándulásukra. A hely ahová őket vittem, ismerős volt előttem. Gyermekkoromban sokszor jártam oda kirándulni. Emlékeztem, hogy ott egy szép forrás volt, amelynek tiszta vizéből magam is sokszor oltottam el testi szomjúságomat. Vendégeim fáradtak és szomjasak voltak. Arra irányítottam hát, ahol azt a forrást tudtam. Amikor azonban odaértünk, meglepődve láttam, hogy a kis forrás helyén egy jókora tócsa képződött, amelyet sás és nád vett körül. A vízben kis állatkák uszkáltak és zavarták a vizet, melynek felszínét jórészt belepte a sárgászöld békanyál. Elszorult a szívem, amikor rá gondoltam, hogy mi is lett abból a kedves, tiszta forrásból, ahová annyi sokszor kirándulni jártam.

Éppen így szorul el a szívem, amikor némely ifjunak a szemébe nézek, melynek tisztaságát rossz társaságok, erköl stelen életmód, téves utak járása, hamis gondolatok táplálása zavart meg. Ilyenkor elgondolom: milyen tiszta fényel csillogott az a két szem az első vallásórán, hogy ragyogott a konfirmáláskor és mivé lett, mert nem vigyázott a maga lelki életére. Oh, mert az ifju egész élete, elgondolása tükröződik vissza a szemek tekintetében.

Az anyagi világban van egy törvénye, mely szerint az esni induló test folyton növekvő gyorsasággal siet a mélybe, a föld felé, ahová a föld titokzatos erői vonzzák. Ez a törvény, a szabadesés törvénye, nemcsak az anyagi világban érvényesül, hanem a lelki életben is. Az az ifju, aki nem tudott ellenállni emberi gyarlóságainak és elindult lefelé, aligha tud majd megállni és visszatérni.

Fáj nézni a lejtőn lefelé haladó ifjut, akit huz, vorz a maga gyarlósága mindennap gyorsabb tempóba le egészen a mélységig. Szomorú arra gondolni, hogy milyen jövő is vár arra az ifjuságra, amely a lejtőn már lefelé indult. Szomorú lesz a számonkérés, amikor a jövő, a gyermekek, az unokák s a történelem számonkéri azt, hogy miképpen élt a ma ifjusága.

Bizonyára hallottatok a Mazuri tavakról. A világháború alatt ott érte a legnagyobb veszteség az orosz hadsereget. A meggingott és a harc mezejéről ész nélkül meghátráló orosz hadsereg neki rohant az ingoványos talajnak, ahonnan aztán nem volt menekülés. Ezrével süllyedtek el a szilárdnak látszó zöldfüves talaj alá és veszték oda. A lelki élet útjai mentén sok az ilyen szilárdnak látszó ingoványos talaj, amely a meggondolatlanul rohanókat megsemmisíteni igyekszik. Aki elveszíti a helyes utat, aki ész nélkül rohan és senkire sem figyelve törtet, az könnyen beletévedhet azokba az ingoványokba, ahonnan aligha van visszatérés.

Ifju Testvérem! Ez a nap és a hallott példák figyelmeztetők akarnak lenni, hogyha egy is volna közöttetek olyan, aki zavaros tekintettel, a szabadesés törvénye alatt rohan a Mazuri tavak felé, az essék gondolkodóba a maga élete fölött. Ne gondoljátok, hogy a mosolyt akarom arcotokról letörölni, hogy a nevetést akarom elfojtani, hogy a jókedvet és a vidám dalt akarom száműzni életetekből. Nem, hiszen a Prédikátor is azt mondja: „Örvendezz ifju a te ifjuságodban”. Sőt azt is tudom, hogy az öröm az etterő, hogy a vidámság az ifju életében az a napsugár, amely elűzi a penész virágait. Csak azt akarom, hogy minden ifju azzal a tudattal örvendjen, vigadjon a maga ifjuságában, hogy azért az életért Isten ítéletre vonja őt. Azt akarom, hogy a ma ifjusága, akinek tagadhatatlanul nehezebb sors jutott osztályrészül, mint annyi sok kor ifjuságának, érezze át a felelősség súlyát, amit vállalnia kell önmaga, faja és egyháza jövője érdekében. Azt szeretném, ha az ifjuság nem a léha nevetlenségre és önfegyelmellenségre valló életben lelé meg örömeit, hanem a kötelességek pontos teljesítésében, szívének tisztaságában, lelkiismeretének nyugalmában és tudásának gyarapításában.

Ha ilyen ifjak lesztek, ha mindnyájatokat ezek a figyelmeztetések ilyené tudnának tenni, akkor nem kellene félni a jövőtől. Akkor a mi jövőnknek olyan alapokat raktok le, melyet senki

soha meg nem dönthet. Akkor nem lesz hiábavaló az az álom, imádság és reménykedés melyben a boldog jövőt, illetőleg e multat és jövőt megbűnhődött nép él. *Amen.*

Az élet megtartása.

(Farsangi beszéd.)

Alapige: Lk. 9. 24.

Keresztény Testvéreim! A különböző egyházak a rendes polgári esztendőn kívül még egy más évet is ismernek: az egyházi évet, melynek beosztása és szakaszai szerint is, többé-kevésbé igazodnak. Valamikor régen, amikor az egyház több tekintéllyel és súllyal lépett be az államok életébe, akkor osztódott az idő úgy fel, hogy annak egyes szakaszai és napjai az egyház feje, Jézus köré csoportosuljanak. Ez év és annak beosztása olyan közismert volt akkor, hogy sokkal inkább igazodtak az egyházi, mint a polgári év beosztásaihoz. Amint azonban az egyház világi befolyása és tekintélye hanyatlott, úgy vesztett hatásából az egyházi év is és lett mind ismertebbé a polgári esztendő. Mi unitáriusok, amikor, mint egyház megalakultunk, ezt a beosztást már így kaptuk. Bár a mi hittételeinket, felfogásunkat, egyházi életrendünket az egyházi év egyáltalán nem befolyásolja, a gyakorlati életben, mert más keresztényekkel közösen összekeverve élünk, tudomást kell vennünk az egyházi év beosztásairól és részben alkalmazkodnunk is kell hozzá.

Az egyházi évet véve alapul egy olyan időszakaszba léptünk az elmúlt héten, melyet egyházi nyelven farsangnak nevezünk. Az egyházi év e szakának eredete a messzi multban keresendő. Régen, amikor a nappalok növekedését, meghosszabbodását ismét észlelhetők boldog örömjongásban tört ki az ember, hogy a nap megfordult pályáján. A nappalok rövidülésében és az éjszakák megnyulásában egy harcot láttak s mind szomorubbá lettek a sötétség győzelmén, ámde mikor látták, hogy a nappal győzött s minden nap nő, a nappal nagy lakomákat, multságokat rendeztek, örvendezve annak. Ezt a régi szokást magával hozta az ember a kereszténységbe is. A keresztény egyház sem törölte el, hanem igyekezett annak pogány tulkapásait letompítani s az egyházi évnél a farsanggal egy olyan vidámabb szakaszt teremtetett meg, melyre szüksége van a léleknek. Nem vagyok ellensége a farsangnak, sőt hirdetem,

hogy az élet ezer gondja, annyiféle terhe, megszámlálhatatlan baj között vergődő embernek szüksége van egy vidámabb időszakra, amikor feledni próbálja a sivár jelent s vidám társaságokban, nemes szórakozásokban készülni a komoly élet küzdelméhez. Éppen ezért tartottam szükségesnek, hogy ne engedjem a farsangot úgy elröpülni, hogy e helyről is ne szóljak róla. Azonban ne vegyétek ünneprontásnak, ha a farsang komoly intelmeit is föltárom és tanulságait előtökbe tárom. E törekvésemhez a legalkalmasabbnak találtam azokat az igéket, melyet fölolvastam előttetek: „Valaki akarja az ő életét megtartani, elveszíti azt, valaki pedig elveszíti az ő életét, én érettem megtartja azt.”

Lépjünk hát közelebb az ige igazi értelméhez.

A felületesen gondolkozó ember előtt az említett szavak értelmetlenek, különösnek és ellentétesnek látszanak. Megtartani az életet és mégis elveszíteni, vagy elveszíteni az életet és mégis megtartani azt? Hogyan lehetséges ez? — kérdezhetik sokan. Ha azonban mélyebben tekintünk az ige értelmébe mindjárt világosabb lesz az.

Abban azt hiszem mindnyájan egyet értünk, hogy az ember minden igyekezete akörül forog, hogy az életét megtarthassa. Gondolkozatok csak! Vajjon nem ezért dolgoztatok, fáradoztatok s tettetek éjjel is nappalá eddig is. Az elshant évek, az elvégzett munkák, az elhordozott életterhek mind erről beszélnek. Vagy figyeljük csak meg önmagunkat s meg fogjuk látni, hogy milyen nagy érdeklődéssel viseltetünk minden olyan dologgal szemben, amely az élet megtartását célozza. Milyen nagy figyelemmel hallgatjuk az erre vonatkozó orvosi tanácsokat, milyen mohó kíváncsisággal olvassuk az élet meghosszabbításáról szóló újsághirdetéseket, könyveket, vagy milyen szívesen hajlunk az orvostudomány fölfedezte korszerű táplálkozás felé. Mindezt abban a reményben tesszük, hogy az életet megtarthassuk. Ezért az a rohanás, lötás-futás, rekordra sietés, megállást nem ismerés, a minden óra virágának a leszakítása.

Természetesen ezt nemcsak az egyes ember, hanem az emberekből álló társadalmi közösségek is így gyakorolják. Minden társadalmi alakulat, fajok és nemzetek ténykedéséről ezt lehet leolvasni. Tudósok, politikusok, nagy lángelmék mind csak azért fáradoznak, hogy valami uton-módon egyesek és tömegek életét biztosítsák. Ma egyik, holnap a másik elmélet lát napvilágot. Ma ilyen,

holnap olyan elgondolásokkal állanak elő, mint olyanokkal, melyekkel a vesztébe rohanó társadalmat, a széthulló nemzetet, az összeomló emberiséget meglehessen menteni. Az élet minden áron való megtartásának munkálása eredményezte a társadalmi osztályok szétválását, a felekezetek között levő éles határvonalakat, a fajok túlzott nacionálizmusát, országok egymástól való eltávolodását. Ennek az eredménye a fegyverkezés, a háboru, az emberiség végnélküli jajja, panasza.

Testvéreim! Nem nagyhangu, megfontolatlan kijelentések ezek, hanem való igazságok, melyek annyi oldalról kiáltanak felénk. Napilapok jelentéktelennek látszó hírei, éppen úgy, mint nagy világtörténelmi eseményekről való beszámolói, egyaránt mellette tanuskodnak. Itt rablás, ott sikkasztás; itt gyilkolás, ott tömegmészárlás és tudom is én milyen rémhistoriák születnek meg mind csak azért, mert az ember az életét meg akarja tartani s ez igyekeztében az eszközökben nem válogat. És ezt teszik a társadalmak, nagyobb embercsoportok is. Vámsorompók, határmegerősítések, az országok életének megtartásáért történnek. Reverzálisok, kényszerítések, keresztény nevezetre nem méltó egyházi intézkedések egy-egy egyház életének megtartása jegyében hozatnak s azokat a kutatásokat, felfedező expedíciókat az emberiség megtartásának reményében indítják el. Egyszóval minden ennek a jegyében történik.

Vajjon eléri-e a törekvés a maga célját? Nem! Mert, aki minden áron, minden eszközzel, minden módon meg akarja tartani a maga életét, elveszíti azt. Ezt nemcsak az évezredes ige, hanem a mindennapi élet is igazolja. Az életet minden áron megtartani akaró ember éppen ott lép a veszedelem útjára, amikor az eszközöket nem válogatja meg. Az ilyen embernél nem fontos az, hogy mennyi szennyel szerezte a pénzt, csak pénze legyen. Az igaz — mondják némelyek, — hogy a pénznek nincsen szaga, de van annak az életnek, melyet a szennyes eszközökkel szerzett pénz rontott meg. Vannak, akik nem bánják ha szemétdomb is, csak magasabban álljanak, hatalmasabbnak tűnjenek föl, pedig az ilyen hatalom segítségével megtartani akaró élet hamar összeomlik. És így, tovább. Legtöbben az élet utolsó óráiban, a nagy leszámolásnál ébrednek rá arra, hogy hiábavaló volt az élet megtartására irányuló minden akaratuk, mert elveszett az. Példák igazolják azt is, hogy az az egyház, mely életének megtartásáért minden eszközt megradott;

háborut viselt, bitófát készített, máglyát gyújtott, szent Bertalan éjszakát rendezett, mennyit vesztett életéből. Hasonlóan az az ország, amely mások elnyomatásán, üldözésén, erőszakon és jogtipráson akarja életét megtartani, elveszíti azt, hogy beigazolódjék minden vonalon az ige: „Valaki az ő életét meg akarja tartani elveszíti azt.”

Ennek az igének azonban folytatása is van, amely így hangzik: „Aki pedig elveszíti az ő életét, én érettem megtartja azt.” Első hallásra ez is olyan érthetetlennek látszik, mint az ige első része. Elveszíteni az életet és mégis megtartani? Talán világosságul szolgál az ige megértésénél, ha a hangsúlyt arra tesszük, hogy „én érettem”.

Ezt az „én érettem” jelszót mások is használják. Ezzel a gondolattal indulnak az új házastársak is, hogy egymásért engedik elveszíteni eddigi életüket, hogy abból egy családi élet legyen. Ezen a gondolaton épül fel a faj, az egyházi és a társadalom. A különböző életek összetevéséből, melyek egyénileg elvesznek, áll elő a közösség, melyben az egyénileg elveszettnek látszó élet tartatik meg. Minél inkább elvesz az egyéni élet, annál inkább él a közösség.

Ugy képelem ezt el, mint az órát a maga szerkezetével. Az óra sokféle anyagból van összetéve. Talán nikkel a rájája, rézből vannak a kerekek, arany a mutató, acél a rugó, kaucsuk a számlap. Ezek együttvéve alkotják az órát. Külön-külön mindenik elveszítette életét és az órában, annak működésében élnek tovább. Ha pedig valaki egy órára néz, nem azt mondja, hogy az egy kis nikkel, réz, arany, acél, hanem azt, hogy óra. A közösségnél is így kell, hogy legyen. A család legkisebb tagjában is a család él tovább, a faj bármelyik tagjáról az egész faj tükröződik vissza, egyetlen keresztényben is magát a kereszténységet kell, hogy meglássuk. S ha mindez nemcsak látszat, hanem valóság akkor válik az ige valóra: „Valaki elveszíti az ő életét megtartja azt”.

Az élet ilyenén megtartása csak időleges. Tartama a sír, a közösség fennmaradásáig tart. Jézus azonban tovább ment és az élet örök megtartásáról beszélt s ezt abban látta elérhetőnek, ha valaki ő érette veszíti el életét. Ennek értelme pedig az, hogy Jézusért, az ő tanításaiért, az ő szelleméért lemondani önző életünk szolgálatáról, föl hagyni a testi élet és jólét folytonos munkálásáról, letérni a muló örömeik útjáról, egyszóval elveszíteni a Jézushoz nem méltó életet, hogy megtaláljuk az Isten előtt tetszetős életünket.

A farsangi időszak a maga szellemével és félreértelmezett jelentésével az élet megtartása ellen van. Különösen azoknál, akik ez egyházi évszakaszt megnyújtani szokták, akiknek egész földi életüket a rosszul értelmezett farsang szelleme fölti ki. Az ilyenek elveszítik életüket s mivel nem Jézusért, az ő szellemében teszik ezt, hanem közös vágyaiktól vezetve, helyébe nem találhatnak másikat.

Testvéreim! Az élet megtartását célozza az az intézkedés, mely csaknem mindenfelé kiterjed, hogy az új, épülő házak alá beton fedezéket kell építeni a gáztámadások ellen. Némely nagyobb városban a házak alatt már egész forgalmas élet van, mivel ezek a gázpincék össze vannak kötve egyinással folyosokkal. Végül az ember, hogy életét biztosítsa, egy szép napon a föld színéről lekötözik ezekbe a modern barlangokba. A legújabb példák azt igazolják, hogy az élet megtartásának az a módja, ha az az emberi szellem, mely az embert a föld alá kényszeríti, elveszne Jézusért s helyét a Jézus szelleme foglalná el. Milyen gyönyörű valósággá lehetne akkor a ma érthetetlennek látszó ige: „Aki elveszíti az ő életét én értem, megtartja azt.” *Amen.*

A mi böjtünk.

(Böjti időszakban.)

Alapige: Mt. 15. 11.

Keresztény Testvéreim! A sebes szárnyakon siető idő ez évben is közénk hozta azt az időszakaszt, melyben Jézus életének legragyogóbb, de egyben a legmegrázóbb szakasza elevenedik föl képzeletünkben és lépik a mi gondolkodásunk középpontjába. Ezt az időszakaszt egyházi nyelven böjtnek nevezik, amely elnevezés nem ismeretlen előttünk sem. A böjt az egyházi esztendőnek azt a részét képezi, melyet Jézus szenvedéseinek és halála előtti megpróbáltatásainak emlékére szentel a keresztény világ. Ezeknek a gyászos és szomorú emlékezetű napoknak a megünneplésében, ha különböző módon is, de részt vesz valamennyi felekezet, mert mindannyiunk hite megegyezik abban, hogy a szeretet legnagyobb próféta Jézus mindannyiunkért, az egész emberiségért szenvedett és áldozta föl nemes életét. Ez időszak megünneplésének módjában azonban már messzi eltérnek egymástól a különböző felekezetek. Vannak egyházak, akik a böjti időszak kezdetével különböző külső

szokásokat vezetnek be, mások meg az étkezést rendszabályozzák meg és különböző ételektől való megtartóztatást kívánnak, mások ismét a test sanyargatását tartják szükségesnek. Mindezt azért teszik, mert úgy vélik, azt tartják, hogy ezek által a hívő keresztény a legméltóbbá teheti magát a Jézus szenvedéseire emlékeztető napokhoz, böjti időszakhoz.

Nem akarok most ítéletet mondani ezek felett, sem bírálott gyakorolni a különböző felekezetek ilyen irányú megnyilvánulásai felett, legyen mindenkinek az ő hite szerint, hanem a mi felvilágosult, szabadelvű gondolkodásunkat annak igazságát és helyességét szeretném e kérdést illetően megvilágítani magával a szentírásnak a fényével.

Az egész böjti időszaknak lényegében — bármelyik felekezet szempontjából nézzük is azt — célja az, hogy az embert, a hívő keresztényt előkészítse a nagypéntek s a husvét befogadására. Az csak természetes, hogy nem a testi, hanem a lelki embert akarja előkészíteni erre. A lélek pedig független attól a tápláléktól, amit az ember elfogyaszt.

Az bizonyos és elvitázhatatlan, hogy az akarat és jellen kialakítására hatással van az önmegtartóztatás, a lemondás, a testnek próbára tévése, a testi kívánságok fölé való emelkedés mindaddig, amíg az magától jön és nem gépiesen ismétlődik meg. Ha azonban a lélek tisztasága és nemessége csak ezen fordulna meg, úgy a legangyalibb lelkű ember az volna, aki a legnagyobb rekordot állítja föl a koplalásban, vagy azok a börtönben lakó gonosztevők, akik egymásután kezdenek éhségstrájkba. Ezek jók arra, hogy az ember kipróbálja magát és való azoknak, akiknek szükségük van apróbb kis próbákra, hogy a nagyobbat kiállhassák. Vannak, akik egyenesen mindeneket azzal igyekeznek elérni. Kitűznek bizonyos célokat, annak eléréseért böjtöt fogadnak. Teszik azzal az elgondolással, hogy az önmegtartóztató étellel kiérdemeljék vágyaik beteljesülését. Vannak, akik egész életüket így élik, élték le. Akik félrehúzódtak a világtól, az emberi társadalomtól, a mindennapi élet zajától és minden földi és testi élvezettől megtartóztatva élték le életüket. Voltak, akik nem csupán lemondottak, hanem bizonyos önsanyargatásokkal is kinezva magukat igyekeztek életelgondolásuknak eleget tenni. Ezek a világ és nagyon sokak szemében nagyokká lettek csupán azzal, hogy bizonyos ételektől megtartóztatták magukat, lemondottak földi

örömökről, azzal, hogy böjtöt tudtak tartani egy életen keresztül.

Nem akarom el vitatni az ilyen élet érdemét sem, mely abban csucsosodik ki, hogy példát mutat ezeknek arra, hogy a test felett miként lehet uralkodni. De vajjon a világ és az emberiség nem veszített-e akkor az ilyenekkel, amikor az élet küzdőteréről, az emberiség boldogságáért folyó munkától elvonultak. Ha mérlegre tenők, könnyen megláthatnók az eredményt, mely világosan megmutatná, hogy az emberiségért, az emberibb élet kiharcolásáért ki tett többet. Az-e, aki elhúzódva a világtól böjtölésekben, testi sanyargatásokban élte le életét, vagy az, aki hordozta a mindennapok terhet, mindennap felvette a keresztet és küzdött, munkált egy szebb jövőért? Azt hiszem a döntés nem nehéz, az eredmény világos.

Ami pedig az emberiség szempontjából nézve igazság, döntő jelentőségű és megállja a helyét, az az egyes ember szempontjából is megáll. Ezt legjobban ilyenkor a husvét előtti időszakban láthatjuk, amikor magunkat elő akarjuk készíteni a nagypéntek és a husvét befogadására.

Az igazi keresztény ember lelke mélyén ott kell, hogy éljen az a gondolat és elhatározás, hogy ezeket a napokat, melyek Jézus szenvedéstörténetére emlékeztetnek s a nagypénteket és husvét megelőzik, méltó lélekkel élje át. A legméltóbbak azonban akkor leszünk s lelkünket akkor tesszük e naphoz és az elkövetkezendő ünnepekhez méltóvá, ha Jézus meghagyása szerint élünk. Ő pedig sohasem mondta azt, hogy bizonyos ételektől tartózkodjunk, hanem azt mondta: „Amiképpen én cselekedtem, ti is úgy cselekedjétek.”

Ha azonban ma körülnéznünk a nagypéntek és husvét felé közeledő, böjti időszakot élő keresztények sokaságain, Ézsaiás szavai jutnak eszünkbe: „Micsoda böjt ez? Az ételektől tartózkodnak, fejüket lehajtják nagy szomorúan, mint a káka, de a haszonlesés van az eszükben. Aztán perlekednek Istennel, hogy az űk böjtjüket lássa meg és aszerint érdemesítse űket. Hát nem az-e a böjt, hogy megnyisd a gonoszságnak bilincseit, az igazságnak köteleit megoldjad és hogy szabadonbocsátsd az elnyomottakat? Nem az-e, hogy az éhezőknek megszegd kenyeredet, hogy a szegény bujdosót házadba bevigyed?” Szóval már Ézsaiás próféta megszabta az igazi böjt milyenségét. A mai böjt sem lehet más. Nem, mert ma még inkább tudjuk, hogy az embert nem az fertőzteti meg, ami a szájon be-

megy, hanem az, ami a szájon kijön. Nem a bizonyos ételek és azoknak élvezete tesz méltatlanná ehhez az időszakhoz, hanem az a gondolkodás és életmód, amely kivetkőzteti az embert emberi és keresztényi mivoltjából. Tagadhatatlan, hogy a beteg testben a lélek is megbetegszik, a megfertőzött test rendszerint megfertőzi a lelket is, de ez aligha vezethető le abból, hogy az ember táplálja a testet. A testnek szüksége van a táplálékra, különben a testi szervezet legyengül és vele legyengül a lélek is. Elvesziti akaratát a kísértésekkel szemben ellenálló képességét és könnyen hajlamos lesz a rosszra, a bűnre, a megbollásokra. Tévedés tehát azt gondolni, hogy a lélekre nézve a legjobb fölkészülési lehetőség, ha ebben az időszakban bizonyos ételektől megtartoztatjuk magunkat. Nem tesz az minket jobbá, nemesebbé és azok az ételek nem is fertőztetnek meg senkit sem.

De igen sokszor éppen az fertőzteti meg a lelket, ami a szájon kijön. Ez nem egy régi elavult bibliai igazság, hanem ma is fennálló örökérvényű igazság. Nyitott füllel kell csak az élet zajlását figyelni s mindjárt hallani fogjuk a lélek megfertőzésének ezer változatát, mely mind a szájon jön ki. Haragtól átítatott szavak, gyűlölettől terhes kifejezések, ellenséges indulatoktól harsogó beszédek, türelmetlenséggel tele mondatok, káromkodásoktól hemzsegő beszélgetések, mind megannyi fertő a léleknek. Az egyik szó meg-rágalmaz, a másik aláássa békés családi fészket. Az egyik szó kigúnyol, a másik kétségbevonja legjobb szándékodat. Az egyik szó vérig sért, a másik elidegeníti legjobb barátodat. És így tovább. Ezer változatban hemzsegnek azok a szavak, amelyek éppen azoknak a lelkét fertőzi meg, akik azokat utra bocsájtották. Ezt nem lehet meg nem hallani, tulkiabálni, ez benne van korunk megfertőzött gondolkodásában. Nos hát böjtöljünk, vagy ezeket vetkőzzük le? Dönts testvérem a magad egyszerűségében, melyik az a helyes mód, amely leginkább méltóvá készíti lelkedet Jézus szenvedéseéhez, a nagypéntekhez, a husvéthoz? Azt hiszem nem nehéz a döntés, világos a választás.

A böjt a farsang után következik s az a célja, hogy a farsangnak és a farsanggal járó könnyebb, fölszinen mozgó életnek véget vessen és komoly magunkba szálló életre buzdítson. Ennek a ma élő emberiségnek egy hosszú nagy farsangja volt, mely négy esztendőig tartott. Ez alatt a csontkezü halál vette kezébe a muzsi-

kát, az diktálta a haláltáncot, amelyben annyi fiatal élet dőlt ki a sorból. Dorbézolt a meggondolatlanág, gerezdes emberszivekből sajgolt vér-bort ivott az öreg föld és mámorosan rohant vesztébe az ember. Aztán egyszer csak — talán az Uristen sokalta meg — vége lett a farsangnak és elkövetkezett a hosszú farsangot követő böjt is. Ezt a böjtöt éljük ma is, készülünk a nagy ünnep felé, melyet minden lélek vár. Ennek a nagy böjtnek meg kell, hogy legyen szabva minden lélekben az iránya. Ez az irány pedig nem lehet más, mint a múlt hibái felett, a magunk tévedéseinek okult jobb gondolkodás. Levetkőzni a bűnös könnyelműségeket, elhagyni az egymás közötti torzsalkodásokat, végetvetni a turáni széthúzásnak, de ugyanakkor csöndes öntudatos és komoly munkával méltókká készíteni magunkat a várt nagy ünnephez. Vigyázni arra a szóra, ami ajkainkat elhagyja, ami embertestvéreinknek fájdalmat okoz s ami ugyanakkor lelkünket is beszennyezi. Ne legyen ez a böjt panaszokkal terhes, méltatlankodásoktól és szitkozódásoktól zajos. Ne legyen szenvedéseinkért megtorlásra való törekvés, mint azt némelyek gondolják, mert akkor ismét csak farsang után áhitozók vagyunk, hanem gyarlóságunk fölötti kesergés és megmaradt erőinknek egy szent cél szolgálatában való felkínálása. Legyen e böjt ne a test, hanem a lélek gyásza, amelyet, ha az emberek nem is tudnak észrevenni, de észrevesz és méltányol a lelkeket számontartó Isten. Így éljük át ezeket a nagy ünnep előtti időket, mert ez az igazi böjt, ez az igaz bűnbánat, mely egyszer majd a mi dicsőségünk és jutalmunk is lesz. *Amen.*

Isten mellett tanuskodó természet.

(Tavaszi időszakban.) Alapige: Zsolt 104, 24, 30.

Keresztény Testvéreim! Az Ótestamentum hárfás királyának, zsoltáros ajku dálnokának szavait olvastam föl előttetek. Ezeket az igéket méltán vehetjük ajkainkra e csodálatosan szép tavaszi vásárnapon, amikor bámulatba ejthet minden gondolkozni szerető lelkét a természet utánozhatatlanul szép megújulása. Ti, akik ezt egészen közelről óráról-órára láthatjátok, mert életetek szdrosan bele van kapcsolva a természet életébe és időtök legnagyobb részét annak ölén töltitek, ti sem annak szépségét, sem annak változásait nem

látjátok úgy, mint az, akinek csak időnként adatik meg, hogy a természetet közelről szemlélhesse. Ugy vagytok ezzel, mint a szülő a gyermekével. Ő mindennap látja s így fejlődése, szépsége nem lepi meg annyira, mint azt, aki csak ritkábban nézi meg. Talán akkor tudnátok a természet csodás megújulását kellően értékelni s jelenlegi szépségében méltóan gyönyörködni és tanítását megérteni, ha egy pillanatra annak ellenkezőjét magatok elé tudnátok állítani.

Nem akarom lelketek ünnepi hangulatát rontani, a megújult tavaszban gyönyörködő lelketeket elzárni azoktól az örömöktől, melyet a tavasz hoz, csupán az értékelésért, a tanulásért, az összehasonlításért emlékeztetlek arra a temetőre, amelyből e tavasz újraébredt. Talán még nem feledtétok el, hogy mi is volt pár hónappal ezelőtt itt, ahol most virágos mezők, lombkoronás fák és madárdalol ligetek vannak. Hiszen olykor egy egy napra, vagy éjszakra visszatér a téli hűvös dere, hogy emlékeztessen. Milyen csönd, mi-csoda némaság volt itt mindenfelé. Az egész vidéket fehér szemfedő takarta, a vizek felett kemény jégpáncél feszült, mintha alatta meghalt volna minden élet. A hótakarók, a jégpáncélok felett gyaszdalit süvöltött a szél, mely a fák száraznak látszó ágait zörgette meg. Olyan volt a föld, mintha valaki elrabolta volna minden ékességét, olyan volt, mint egy lakatlan sziget: csöndes, néma és kinalt. És milyen más most, alig lehet ráismerni.

A természet e csodás megnyilvánulása mellett el lehet-e menni némán, érzéketlenül? A szobák csöndes elvonultságában élő lakóját a tavasz kicsalja otthonából s ellenállhatatlanul viszi lombkoronás fái közé. A naptalan irodák poros aktái fölé görnyedő szellemi munkást, ha letehetette az a tollat, nem engedi, míg pázsitos rétjeire ki nem csalja. A füstös és romlott levegőjű műhelyek lakóit szintén kihívja óduiból, hogy tüdőjüket ózondus levegőjével orvosolhassa. A művésznek ecsetet ad kezébe, hogy vásznán megörökítse egy-egy kis részletét. A költőnek tollat ad kezébe, hogy csodás költeménybe öntse a természet szépségeit. A zenészt arra készíti, hogy abból a csodás dalból, melyet az újraébredt és visszatért dálnokmadarak komponálnak, szebbnél-szebb dallamokat örökítsen meg. Mindenkit valamilyen formában és irányban megmozgat a tavasz, mindenki ért a tavasz tanításából, csak éppen az ember, mint hívő keresztény ne értene belőle? Csak a hívő keresztény menne el a tavasz mellett gondolkodás nélkül? Csak a szószerk ne

tegyen enlitést a tavaszról? Nem, ezt megtenni nem lehet. Ezért olvastam föl e tavaszi időszakhoz találó igéket, ezért próbálom felnyitni a természet nagy könyvét, tolmácsolni nektek, amire a tavasz tanít.

Az értelemmel megajándékozott, gondolkozni szerető ember a természet megújulásában meg kell, hogy lássa Istent, az Ő kezének munkáját, aki mindeneket alkotott és bölcsen rendez az Ő örök törvényeivel. Az az átmenet, ahogy a télből a tavaszba léptünk, oly nagy bölcsességről tesz bizonyosságot, hogy azt csak csodálni lehet. A föld fölött nap-nap után enyhébb fuvallat szállt el, melyek nyomán szakadni kezdtek a kemény jégpáncélok és a föld hótakarója mind jobban vékonyodni kezdett, míg nem eltűnt. A fekete föld szép lassan változtatta az Ő életszínét. A millió, meg millió apró kis fűszál kidugta zöld fejecskéjét, a fák ágaira rügyeket csókoit a nap s erdőn, mezőn élénkült az élet. A természet dolgozó műhelyének ajtója mindennap szélesebbre tárult, hogy az ember elindulhasson a munka mezejére. Aztán virágokat nyitott egy ismeretlen kéz, felöltöztette ünneplő ruhába még a tövisbokrokat is s mint egy színes szőnyeg olyanná tette a földet. Aztán valaki fölébresztette téli álmából az alátvilágot, visszahozta délről az elköltözött madarakat s betöltötte a levegőt madarak dalával, virágok illatával.

Látva mindezeket az ember, egy ilyen tavaszi vasárnapon elgondolkozva ezek felett, méltán veheti ajkára a zsoltáriró szavait: „Mely nagyok a te cselekedeteid Uram! Mindeneket bölcsen teremtettél, betölt a föld a te gazdagságoddal.“

Valóban igaza van a zsoltáros királynak, amikor az alapigét ismétlgeti. Az a csodálatos rend, mely a természetben minden vonalon uralkodik, az a pazar gazdagság mellyel a természet világa van berendezve, csak bámulatba ejthet és Isten mellett tanuskodhatik, aki bölcs rendezője annak. Mert lehet-e mindezt elképzelni Isten nélkül? Isten nélkül, aki nemcsak létrehozta ezt a nagy világ-mindenséget, hanem örök törvényei által fönntartja és állandóan rendezi. Aki nem hiszi ezt, az nézzen bele ilyenkor tavasszal a természet nyitott könyvébe s ha csak egy parányi értelme és hite is van, minden fűszáiról, minden virágról egy-egy költeményt olvashat le, mely Isten létezését hirdeti. Olvashatja, mert magától az elő nem állhatott, mint ahogy semmi sem lesz magától.

Közismert hitetlen lépett egyik nap dolgozó szobámba, aki

Isten létezését úton-útfélen tagadta s a nagy világ létezéséről hirdette, hogy az magától alakult ki. Meglátta asztalom az íróasztali készletet, amit hosszas és fáradságos munkával magam faragtam. Dicsérőleg szólott a készletről s megkérdezte, hogy azt ki csinálta. Senki — feleltem — teljesen magától alakult ki ilyennek a többi hasáb fák között s én ott találtam. Lehetetlen! — felelte. Miért volna lehetetlen — folytattam. Ha ön el tudja képzelni, hogy ez a nagy világ magától jött létre ezt az ahoz képest porszemnyi írókészletet miért nem tudja elképzelni, hogy az magától lett ilyené?

Igy bizonyítja a nagy természet is Isten létezését. Bizonyítja a maga nagyságával, utolérhetetlenségével, mint ahogy azt a nagy Beethoven megénekelte:

„Dicsőít Téged nagy égi Teremtő,
A mindenség nagy, szent dala:
Az ég, a föld és a csillagok ezre
S a buzgó keblek imája.

Ki int s az égi csodák is remegnek
Vezér, kit napsugár követ.
Az Ur hatalmas parancsa lehangzik
És áldás tölti völgyeinket.“

Isten létezése mellett azonban a világ és a természet nemcsak a maga nagyságával tanuskodik, hanem azzal a csodálatos renddel is, amely mindenünnen leolvasható. Nagy városokban egy-egy forgalmas téren, ahol több utca keresztezi egymást, rendőrt kell állítani, hogy az rendezze és irányítsa a forgalmat. E nagy világban napról-napra és pillanatról pillanatra észlelhető rendet is kell, hogy irányítsa valaki, mert ilyen rendet el sem lehet képzelni irányító nélkül. Ez pedig az Isten, akinek létezése mellett bizonyít a világ, a természet csodálatos rendje. Ezt énekli meg a zsoltáros király a 18-ik zsoltárában így:

„Isten nagyságát hirdeti az ég.
A mennybolt vallja nagy keze művét.
Egyik nap a másiknak ezt harsogja át,
Erre tanítja az éj az éjszakát“.

A tavaszban azonban még ennél is több bizonyosságát láthatjuk Isten létezésének. A természet egyetlen szakaszában sem olyan szép, olyan diszes, mint most. Az a sokféle szín, az élet pazar gazdagsága, amelyben a föld minden része részesül, csodálatra és bámulatra méltó. Ki ruházza ily királyi módon a természetet? - vetődik fel ilyenkor önkénytelenül a kérdés.

Linné, a virágok, az egész növényvilág legnagyobb ismerője, egy alkalommal a természet pompáját csodálva így kiáltott fel: „A véghetetlen, a mindenttudó és mindentható Istent láttam itt elvo-

nulni*. Valóban, akik áttudjuk gondolni, hogy mi van ma a természetben, így kiálthatunk fel: itt a hatalmas Isten, a világ Rendezője vonult végig, hiszen mindenütt és mindenben látszik, hogy itt volt, hogy itt van. Nincs szükség hát nagy és bonyolult elméletekre, melyekkel Isten levezését bizonyíthatjuk, mert elég erre a tavaszi természet, elég egy virággal megrakott ág, elég egy harmatos reggel, egy májusi hajnal. Ezek minden elméletnél több bizonyossággal szolgálnak Isten levezése mellett.

Erre tanít minket, embereket a tavasz, a természet tavasza. Nem csak tanít, hanem int is arra, hogy azt akinek munkája ily széppé varázsolta a földet, leborulva tiszteljék. Ne legyünk csak éppen mi keresztények azok, akiket a tavasz semmire sem indít. A naptalan szobák hivatalnokai, a füstös műhelyek munkásai kitérnek keblüket a tavasznak, a művész képet fest, a költő verset ír, a zeneszerző dalot komponál, mert a tavasz megihlette őket. Teged hogy ihletett meg ez a csodás tavasz? Megihlet, ha igaz hívő vagy, mert amikor kitekintesz a gyönyörű természetbe, kezud összekulcsolódik s a régi zsoltár szünetlik meg ajkadon: „Mely nagyok a Te cselekedeteid Uram! Mindeneket bölcsen teremtetél, betölt a föld a Te gazdagságoddal? Ha a Te lelkedet kibocsájtod, megújulnak és megújítod a földnek színeit*.

Mikor Jézus születésekor a keleti bölcsek megjelentek a bölcsőnél, így szóltak: „Láttuk csillagát és eljöttünk, hogy tisztességet tegyünk neki*.

Testvéreim! Egy pillanatra az ige fényénél mi is megláttuk Isten csodálatos munkáját, nagyságát, hatalmát, miért is keresztényi alázattal boruljuak le előtte és aldjuk mindenkor Őt. *Amen.*

Üdvösséget adó szomorúság.

(Feketevasárnapon.)

Alapige: II. Kor. 7. 10.

Keresztény Testvéreim! Az esztendő minden egyes napjának meg van a maga jelentősége, vagy mondjam így, minden egyes nap valamelyes régi dologra emlékeztet, vagy régi történetet juttat az eszünkbe. Ezt a megállapítást nem találhatják újszerűnek azok, akik olykor-olykor rádiót is szoktak hallgatni, sőt a rendszeres rádióhallgató maga is megállapíthatta eddig ezt. A rádió bemondója előző este a hírekkel kapcsolatban elmondja a következő nap történelmi jelentőségét. Holnap — mondja a bemondó — a hónap hányadika

és így folytatja: E napon született 50, 100 vagy kétszáz évvel ezelőtt és mond egy közismert nevet, aki költő, regényíró, feltaláló, vagy nagy hadvezér volt. Egy másik esetben pedig elmondja, hogy annyi évvel ezelőtt esett el egy történelmi nevezetességű vár, vagy akkor szabadult fel egy város, vagy nép az idegen uralom alól. Egy harmadik esetben pedig rámulat arra, hogy e naphoz fűződik valamelyes szérum feltalálása, vagy egy nagy államférfinak, nagy jöltevőnek a halála. És így tovább. A rádió bemondója minden napnak feltárja a jelentőségét, mert nincsen egy nap, amelyhez valami ne fűződnék. Ezek a rádió által adott ismertetések a legtöbb esetben nemzeti és faji jelleggel bírnak és ilyen szempontból nézik a nap jelentőségét, csak olykor érintik egyetemes emberi szempontból és csak ritkán térnek ki egyházi vonatkozásokra. Pedig a napoknak meg van a maguk egyházi jelentőségük is, melyek igen sok esetben még élénkebben élnek az emberi lelkekben és jobban foglalkoztatják az emberi gondolkozást, mint a napnak bármilyen más jelentősége.

Ennek a mai napnak is meg van a maga egyházi vonatkozású jelentősége. Innen kapta e nap az ő elnevezését is a feketevasárnap nevet. Hogy honnan ered ez a nap, hogy honnan kapta a fekete előnevet, azt bizonyára kevesen tudják még azok közül is, akiknek egyházában külsőségekben is mutatkozik e nap, mint a római katolikus egyházban.

Mi, protestánsok, e napot is, mint a többi vasárnapot ünnepezzük minden külső szokás bevezetése nélkül. Ha azonban egy kicsit utána gondolunk és e nap nevééről gondolkozunk, talán minden nagyobb fejtorés nélkül rájövünk arra, hogy honnan is ered e napnak a neve. Husvét előtt vagyunk. A husvét előtti második vasárnapot nevezték így: feketevasárnap. E napon a római egyház lila színű gyászlepellel teríti le a templomban levő Jézus szobrot, hogy így emlékeztesse a hívőket Jézus szenvedéseire, nagypéntek és husvét közeledésére. Tehát innen ered a név. Jézus szenvedéseire való emlékezés tette e napot feketevasárnapra. Igen, a Jézus szenvedéseire való emlékezés feketévé tette egy vasárnapunkat. Az csak természetes is, hogy abban az időszakban, amely a legjobb ember szenvedéseire emlékeztet, ha már többre nem is, de legalább egy vasárnapra elhuzódják arcunkról a derű, a vidámság s a

lélek magába szállva emlékezzék meg az emberiség legnagyobb jótévőjé-ek szenvedéséről. Az igazi keresztény ember ezt meg is teszi.

Ándé testvéreim, nem veszitek-e észre, hogy nekünk mostanában mennyi sok fekete, szomorú vasárnapunk van. Csak bele kell nézni az emberek arcába bármelyik vasárnapon, az az érzésünk támad, mintha a mai és az egymásután következő vasárnapok mindenike nagy szenvedésre emlékeztetne minket. Mintha egymást követnék életünkben a fekete vasárnapok. Valami nagy lehangoltság, a szomorúság ólomszárnyú madara ült rá, a mi lelkivilágunkra. A hétköznapiok még csak eltelnek, mert hájt az élet, ily a kenyérharc, hájszol a kötelesség, melyek sokszor még gondolkozásra sem engednek időt de a vasárnap az egyenesen emészt, mert ilyenkor önmagunk elé állunk, jövőnkől gondolkozunk s ezalatt szép csendesen emésztiük magunkat, ami arcunkon is észrevehető. Az egymást követő napok csak szomorúságot és lehangoltságot hoznak s minden, ami körülöttünk van, mindennap gyászosabb színben tűnik fel nekünk. Az emberek ajkáról nap-nap után szomorúbb sóhajok szállnak el s csalódások keserű íze hamarosan érzeteli kellemetlen hatását.

Olyan ez a szomorúság rajtunk, mint egy nagy járvány-betegség, melyet kisebb, nagyobb mértékben mindenki megkap. Csak az a különös benne, hogy amíg a járványok rendszerint csak bizonyos ideig tartanak — hiszen nevüket is innen kapták — addig ez a betegség, ez a lelkünkre nehezedeő szomorúság már kezd állandó és örökös lenni. Eljőhet az idő, amikor e betegség bacilusát és szérumát is főfedezik s mint más betegséget sikerrel fogják gyógyítani, de amíg idáig eljutunk kell, hogy foglalkozzunk vele, gondolkozunk róla, mielőtt leverne korunk e nagy betegségének a láza.

Ne gondoljátok, hogy azért beszélek most erről, mintha orvosságot akarnék ajánlani e betegség ellen. Keserű csalódás se nehezkedjék lelketekre, ha azt mondom, hogy ettől nem annyira szabadulni, mint inkább felismerni kell azt és hasznosítani a magunk számára.

A szomorúságtól szabadulni akaró ember mindent megpróbál, kipróbálja a világ különböző felkínált forrásait, hogy azokból merítve bánatát elűzze. Szomorú azokat látni, akik ezeken az utakon és ily módon akarják elhessegtetni a lélekre nehezedeő bánat sötét madarait. Testvérem! Te keresztény ember vagy, neked nem lehet ez

az utad. Neked tudnod kell — hogy a légedet ért szomorúságban Istennek nevelő, tégedet formáló, jövődet alakító ereje és akarata huzódik meg. Neked rá kell ébredned arra hogy ha szomorúságot Isten szerint való szomorúságá teszed, az a te számodra üdvösséget adó megtérést szerez.

Tudom, hogy nehéz a szomorúságban üdvösséget látni. Az embernek nehéz a világius szomorúságot Isten szerint való szomorúsággá átváltoztatni s belőle megkezdeni az üdvösséget hozó életet, de nem szabad csüggedni, nem szabad engedni, hogy a szomorúság az élet megsemmisítőjévé sulyosodjék rajtunk.

Számtalan példával lehetne igazolni, hogy a szomorúságból miként kovácsoltak az emberek maguknak nagy lelki üdvösséget. Sokaknak szunnyadó és addig fel nem fedezett tehetségét hívta életre az Isten szerint való szomorúság. Sokaknak az igazi énjét adta vissza és hívta életre az élet mostohaságaiból következő szomorúság.

A világ legnagyobb költője, Homeros, vak volt. Talán ez a vak-ságból eredő szomorúság készítette arra, hogy megírja a nevével ha-latlanná és az egész világ előtt ismertté tevő nagy hőskölteményét. Beethoven a világ legnagyobb zenésze elveszítette hallását. El lehet képzelni, mit jelentett ez az ő számára. Efelőtti szomorúsága azonban nem a világ szomorúsága lett, hanem isteni szomorúság, mert mint süket ember, írta meg legnagyobb zenedarabját. Lincoln árvaházból indult el. Arcán talán messzi láthatóan hordozta az árvaság szomorúságának külső jeleit, de belül önmagára talált a lélek s szép lassan Amerika első emberévé küzdötte fel magát, annak elnöke lett. Dante a száműzetés szomorú napjaiban írta meg legszebb művét a Divina Comédiát. Mozárt sulyos betegségben, nehéz napok szomorúságában írta meg nagy zenei alkotását, a Requiemet. Milton vak volt, amikor az „Elveszett paradicsom” című művét megírta. Kant gerincsorvadásban szenvedett, mégis egy hatalmas filozófiai rendszer megalkotója lett.

Olvastam egy egyetemi hallgatóról, akiről orvosai megállapították, hogy néhány év alatt fokozatosan elveszíti látását. Az csak természetes, hogy nagy szomorúság vett erőt rajta ennek halatára. A szomorúság azonban le nem tette, hanem erőt és akaratot adott neki. Vasszorgalmával nagyszerű hegedűsnek képezte ki magát amire megvakult, hogy az kényelmes megélhetést biztosított

neki. És így tovább. A példák hosszú sorával lehet igazolni, hogy a szomorúság ha ne engedi az ember, hogy az teljesen uralmába hajtja, mit művel az emberrel. Ezért hirdetem azt, hogy a szomorúság Istennek emberi lelkeket formáló eszköze. Sokszor éppen ezzel ébreszt fel minket belső lelki énkünk megismétlésére. Sokszor ezzel fedeztet fel velünk ismeretlen önmagunk, ismeretlen tehetségeink kimeríthetetlen bányáit. Sokszor éppen ezekkel készítet igazi küldetésünk felismerésére, hivatásunk betöltésére. Nem akar Isten minket a szomorúságtan összetörni, megsemmisíteni, hanem föl akar rázni, öntudatra ébreszteni.

Egyet feledni azonban sohasem szabad. Ez pedig az, hogy az ember ne engedje magát a szomorúságtól legyőzteni, félrevezeteni. Szomorúságunk ne legyen a világ szerinti szomorúság, hanem legyen az Isten szerinti, mely üdvösséget hoz a mi számunkra.

Egy vasárnapot élünk ma át, amelyet az egyház a Jézus szenvedéseire való emlékeztetésre, feketevasárnapnak nevezett el. Ez a hivatalos feketevasárnap, de a mi napjaink és vasárnapjaink feketék és szomorúak mostanában csaknem mind. A kegyetlen sors tette ezt ilyené. Testvéreim! Ne zúgolódjunk, panaszkodjunk elene. még kevésbé engedjük, hogy földre teperjenek és tétlen megsemmisülésre késztesen minket ez a szomorúság, mely fajtságunkban annyi sokszor körül vesz, hanem inkább rázzon föl a cselekvő életre. Ismerjük el, hogy a régi uton nem akartunk magunkra találni, nem ismertük fel igazi küldetésünket. Legyenek ezek a sötét szomorúságot hozó napok Istennek minket ébredésre, öntudatra hívó napjai, melyekben közelebb jutunk önmagunk, embertársaink és Istenünk megismerésében. S ha szomorúságunkból ezen az uton keressük a kibontakozás lehetőségeit, higvjétek el, hogy eljutunk az üdvösséghez, a sokat várt boldogabb jövőhöz. *Amen.*

Prófétasors.

(Virágvasárnapra.)

Alapige: Mt. 23. 37.

Keresztény Testvéreim! A Jézus életével kapcsolatos események között alig lehet találni még egy olyant, amelyet szebb formába és ékeesebb ruhába öltöztetett volna a biblia írója és az emlékezet, mint a jeruzsálemi bevonulást, melyet virágvasárnapnak

nevezünk. Ha a biblia idevonatkozó sorait olvassuk, lelkünkkel megragadja a leírás s valami jóleső érzés hatja át egész valónkat, mert annak az ünnepeltetéséről van szó, akiről csak jót és szépet tanulunk. Gyermeknek kiderül az arcuk, ha a virágvasárnap történetét ismertetjük s boldogan hallgatják, hogy a szegénységben született, Heródes által elüldözött, a szegényeket támogató Jézust a nép végre megértette és ünnepelte. Tudom, hogy a ti emlékekben is él még az iskolában tanult történet, tudom, hogy sokan vannak közöttetek, akik olykor a bibliába belelapoztok de azt hiszem, hogy mégsem lesz fölösleges, ha bár nagy vonásokban ismertetem a virágvasárnap történetét.

Jézus régóta gondolt arra, hogy felmegy Jeruzsálembe és megnézi a zsidók szent városát. Egy napon tanítványait maga köré gyűjtötte s elindult velük, hogy régi vágyát megvalósítsa. Gyönyörű tavaszi vasárnap volt. Mintha a természet is ünnepelt volna. Az utmenti olajfák hódolatra hajtották lombosodó ágait s a tavaszi virágok édes illattal töltötték meg a levegőt. Olyan volt a nagy természet, mintha akkor tartotta volna királyi menyegzőjét. Jézus csöndben vonult Jeruzsálem felé tanítványaitól körülvéve. A Jeruzsálem felé vezető uton, ahogy a város felé közeledtek, mind többen és többen csatlakoztak hozzájuk, akik ugyancsak a városba igyekeztek. Először a csatlakozók talán meg sem ismerték Jézust, de amint többen lettek, fölfedezték, hogy kihez csatlakoztak. Az a szegény és meggyötört nép, aki az örök városba szokott elzarándokolni, hogy onnan erőt, bátorítást és vigasztalást hozzon, felismerte Jézust. Azt a Jézust, aki az elhagyottak felemelésére, szegények támogatására, lelkek meggyógyítására jött. Felismerte benne a prófétát, aki rövid munkálkodása alatt is annyi jót tett, annyit terelt a helyes útra, annyinak adta vissza lelke nyugalma, annyit gyógyított meg. Ez a felismerés adta ajkára az őt követő tömegnek a kitörő lelkesedés szavait: „Hozsánna Dávid fiának, áldott, aki jött az Urnak nevében.” Az örömmámorban uszó tömeg virágokat és zöld galyakat szórt az utra, sokan még felső ruhájukat is leterítették az utra, hogy kifejezzék határtalan örömeiket. Mindenki örvendett, csak Jézust nem tudta magával ragadni a tömeg ünneplése. Arcáról, tekintetéből ki lehetett olvasni, hogy gondolatai mögött valami sötét árny van. Lelke talán előre megsejtette, hogy ez az ünnepeltetés csak hirtelen fellobbanó szalmaláng, mely hamar elalszik, hogy utánna

sötét, szomorú napok következzenek. Ezt fejezik ki Jézusnak az alapigében felolvasott szavai is, melyet akkor használt, amikor a hozsánnázó tömeg közepén Jeruzsálem falai alá érkezett. Mikor a nagy város előtt állott s beletekintett gondolatban annak multjába, így sóhajtott fel: „Jeruzsálem, Jeruzsálem, ki megölöd a prófétákat és megkövezed azokat, akik hozzád küldettek. Bizony mondom, hogy eljön az idő, amikor tebenned kő kövön nem marad.“

A jeruzsálembeliek már vártak reá. A város felé közeledő és hozsánnázó tömeg folyton erősödő zaja kicsalta a város lakóit is az utcákra. Hogyne csalta volna ki, mikor űk is már régóta vártak a megígért Messiásra. Régóta már, hogy álmokat álmodnak felőle. Most pedig kíváncsian keresik a tömeg között az elképzelt Messiást. Csalódottan állnak, csodálkozva nézik a számárháton bevonuló, názáreli ácsmester gyermekét. Így vonult be Jézus Jeruzsálembe azon a vasárnapon, melyet azóta is virágvasárnapnak nevezünk.

Ami azután történt, az már ismeretes előttünk. Gyors egymásutánban perregtek az események. A csalódott tömeg csak alkalomra várt, hogy szembe fordulhasson Jézussal. Nem sokáig kellett, hogy varakozzanak. Jézus legelsőbben a nagy templomba igyekezett, ahol pénzváltókkal és galambárosokkal találkozott, akik vásárcsarnokká tették a templomot. Lelke megborzadt a templom ilyen beszenyezése miatt és földöntötte a pénzváltók asztalát, kiüldözte az árusokat. Az anyagi hasznot féltők pedig Jézus ellen fordultak. Fölbujtogatták a tömeget, akik hamar Jézus ellen fordultak. Fáj az ember lelke, ha arra gondol, hogy a hozsánnázó tömeg máról-holnapra, hogy elhallgatott, ha arra gondolunk, hogy azok, akik a tegnap még ünnepelték, dicsőítették, ma elvesztésén fáradoznak, feszítsd meg-et kiállanak. Ezt érezte meg Jézus, amikor a hozsánnázó tömeg ünneplésének nem tudott teljes szívvvel örvendeni. Megérezte azt, hogy az ő sorsa is a többi próféták sorsa s ezért sóhajtott így fel Jeruzsálem láttára: „Jeruzsálem, Jeruzsálem, ki megölöd a prófétákat és megkövezed azokat, akik tehozzád küldettek. Bizony mondom, hogy eljön az idő, amikor tebenned kő kövön nem marad.“

Testvéreim! Amikor a virágvasárnap így nagy vonásokban felevenedik képzeletünk előtt és mi virágvasárnapot ünnepeünk, ne elégedjünk meg azzal, hogy a visszatérő emlékekben lelkünket megfürösztjük s azután engedjük tovább suhanni ezt a napot is, mint annyi mást, hanem nézzünk mélyebbre e nap lényegében s ta-

nuljunk az örök próféta sorsból, Jézus virágvasárnapi szomorú, de örök igazságot rejtegető kijelentéséből.

A zsidó nép történelme arra enged következtetni, hogy ez a nép csak nagy ritkán értette meg prófétáit. Nőé hiába próbálta a helyes útra terelni a bűnös emberiséget, az csak tovább rohant vesztébe. Mózes, aki az egyiptomi nehéz rabságból megszabadította a zsidókat, amikor az ígéretföld küszöbéhez érkeztek és megtudták, hogy ott óriás, vitéz emberek laknak, akiktől nehéz lesz elfoglalni Kanaán földjét, nem értették meg és zúgolódtak ellene; amiért kihozta őket Egyiptomból. Illyés próféta a meg nem értés miatt lett üldözött. És a többiek annyi sokan. Hiába állottak hivatásuk magaslatán, annyi sokszor találkoztak a tömeg meg nem értésével. Leginkább a Jézussal szembeni ellentét mutatja ezt. A próféták prófétáját sem értette meg, ellene fordult és megölte. Mindezek azonban nem maradtak büntetlenül. A vizözön, az újabb negyven esztendei bujdosás, pusztai vándorlás, a zsidó nép szétszakadása, Jeruzsálem lerombolása és a zsidó nép szétszóródása lett a próféták meg nem értésének a következménye.

Ez azonban nemcsak a zsidó nép bűne, hanem az egész emberiségé. Az egyetemes emberiség nagy prófétái, jöttevői is legnagyobb részben hasonló prófétai sorsnak az osztályrészesei. Hány ember, aki Istennek különös ajándéka folytán nagy lélekkel, csodálatos elmével, jövőbelátó szemmel áldatott meg, lett áldozata a nép meg nem értésének. Hányan szenvedtek száműzetést, börtönt, máglyahalált azok, akik nem önmagukért, hanem az emberiség javáért, előhaladásáért, fölvilágosodásáért dolgoztak egy életen keresztül. Hány ilyen nagynak jutott osztályrészül életében az üldözöttség, amit később csak halála után vett észre a tömeg s adta meg akkor a halott nagynak az elismerést, a diszes emlékművet, a hódolatot. Oh, hányszor hangzott el az emberiség ajkán a késői panasz: ha reá hallgattunk volna, mennyivel jobb és boldogabb lenne a mi életünk.

Amint az emberiség nagy társadalmában megtalálunk, ezt a prófétákkal szemben tanusított magatartást, azt kihívóan megtalálhatjuk annak a fajnak az életében, amelyhez mi is tartozunk. Ha a magyar történelem lapjait forgatjuk, fájdalommal látjuk, hogy hányszor ismétlődött meg abban a próféták szomorú sorsa. Meg-

döbentő az a tömeg-gondolkozás, mely ma föllángol valaki mellett s holnap már nyoma sincs a tegnapi nagy lelkesedésének. A magyar természetén mintha egy sötét átok lenne ez. Hamar föl-lelkesülni és éppen olyan hamar le is lankadni. Valaki mellé állani és ünnepelni azt, de ha holnap egy más valaki lép előnkbe, aki a tegnap ünnepeltet néhány tetszetős, de hamis rágalommal eltemetni igyekszik, akkor feledjük azt, akit a tegnap szívünkbe fogadtunk és ennek tapsolunk, ezt ünnepeljük. A magyar történelem nem egy nagyot jegyzett fel, akit a magyar meg nem értés száműzött abból a hazából, melynek a fölvirágoztatásáért dolgozott.

Évtizedes kisebbségi életünk pedig telve van az ilyen esetekkel. Az igazi, a hivatott próféták, akik azért küldettek és hivatnak ennek a társatlan és magára maradt magyarságnak az élére, hogy irányítsák, megtartsák és egy szebb jövő felé vezessék, sokszor voltak kitéve üldöztetésnek, meg nem értésnek éppen azok részéről, akikért éltek és dolgoztak. Olykor föllobogott itt-ott egy-egy lelkesedés, de azok nem sok ideig tartottak. Szomorúan kellett látnunk, hogy a hamis próféták miként oltották el máról-holnapra a lelkesedés lángjait s állították szembe a tömegeket azokkal, akiknek egy céljuk volt; élni, dolgozni, ha kell, hát meghalni is ezért a népért. Bizony szomorú sorsa van legtöbb esetben ma itt azoknak a prófétáknak, akik az oldott kéve módjára széthullt fajt és felekezeti kévébe kötni vannak hivatva s akik ezt a hivatást teljes lélekkel igyekeznek betölteni. Ha végig nézünk Erdély bércei között, ha beletekintünk prófétai meglátásunkkal egy-egy társadalom, vagy község életébe és gondolkodásába, ajkunkra tolv Jézus szava: „Jeruzsálem, Jeruzsálem, aki megöld a prófétákat és megkövezed azokat, akik tehozzád küldettek.” Igen, mert annyi sok helyen kell látnunk, hogy Jeruzsálemhez hasonlóan bánnak el a prófétákkal.

Testvéreim! Nekünk, akik e szenvedő nép prófétáinak érezzük magunkat s akik a magunk kisebb körében a legjobb igyekezettel töltjük be prófétai hivatásunkat, kötelességünk ráébreszteni mindenkit arra, hogy a próféták meg nem értésének szomorú következményei vannak. A prófétákat megöldő és megkövező Jeruzsálem sorsa vár mindazokra, akik Jeruzsálemhez hasonlóan bánnak a prófétákkal.

Sok próba között élő testvéreim! Tartsátok meg a virágvasárnapnak a prófétai sorsoknak örök tanulságát. S ha már virágvasárnapokkal nem is tudjátok jutalmazni azokat, akik hozzátok küldettek, legalább nagypéntektől óvjátok meg. Tegyétek ezt ne csak magáért a prófétaért, hanem azért, hogy ne teljesedjék be az a szomorú valóság, amikor a bérce Erdélyben kő kövön nem marad. *Amen.*

A mi hitünket igazoló Nagypéntek.

(Nagypénteken.)

Alapige: Márk. 15. 39.

Keresztény Testvéreim! Ma, amikor elhallgattam az Isten házába hívogató harangok hangját, nekem úgy tetszett, mintha e hangokon is érezhető lett volna valami mélabus szomorúság, mely ezt a gyászos emlékeztető napot, a Nagypénteket megilleti. A gyászuha, amelybe ilyenkor öltözni szoktunk, a lelkeket megérintő megilletődés, az arcokra és a tekintetekre boruló árnyék, külsőleg is kifejezik azt a gyászt, melyet a Nagypéntek magával hoz. De nemcsak külsőnk veszi fel a gyászt, hanem lelkünk és szívünk is megtelik itt a templomban a nagypéntekhez méltó érzéssel és gondolattal. Nem lehetne eltitkolni, hogy az egész keresztény világ gyászünnepet ül ma, mert úgy külsőnk, mint belsőnk arról beszél. Nagypéntekről, Jézus halálának emlékeztetőről.

E napon a templomon kívül elcsendesül a mindennapok élet-harca, szünetel a kenyérharc, a létért való küzdelem, mert mindenki igyekszik megünnepelni ezt a gyászos emlékeztető napot. Némelyek szigorú böjtöket tartanak s még közülünk unitáriusok közül is sokan megtartoztatják magukat bizonyos ételektől, arra gondolva, hogy így méltóbbakká lehetnek e naphoz. A templomokban fölzug az orgona bús akkordja, az ajkakon fölhangzik a gyászos ének, majd régi szokás szerint eléneklik a passiót, hogy Jézus életének utolsó napja megelevenedjék s azután... eltelik ez a nap is a többi után. Nagy általánosságban ez szokott a nagypéntek lenni: ünnepi gyászuha, böjt, munkaszünet, egy-két könny és egy rövid kis visszaemlékezés. Én azonban ez alkalommal megpróbálok kiemelkedni a megszabott és megszokott keretek közül, hogy nézzünk szembe a nagypéntek tanulságával és tanításával.

Amint végig hallgattatok a passiót, mindannyiuk lelkében megelevenedett a régi múlt. Előttökbe tárul Jézus utolsó napja, a nagycsütörtöki rémes éjszaka, a fájdalmas keresztút és a szivbe-markolóan fájdalmas halál. Nem akarok ezekre a fájdalmas részletekre újra visszatérni, hiszen a passiónak bus melódiája éppen eléggé bevési azt az érző és gondolkozni szerető ember szívébe, csupán igazolni akarom ezekkel a tényekkel magunkat. Abból a lelagadhatatlan tényből, hogy Jézus rettenetes szenvedést állt ki, hogy a leg-szomorubb és legmegalázóbb halállal halt meg, de emberileg halt meg, éppen abból akarok bizonyítani minden más fölfogáson túl a mi unitárius gondolkozásunk és hitigazságunk mellett.

Ha valaki belelapoz a kereszténység történetébe, vagy komoly vizsgálódás alá veszi azt, el nem kerülheti figyelmét az a nagy harc, melyet a kereszténység vívott annak a kérdésnek az eldöntéséért, hogy: ki volt Jézus? Már a kereszténység első századaiban fölvetődött ez a kérdés, mikor is egy Árius nevű püspök rájött arra, hogy Jézus nem egylényegű az Atyával, mert akkor Isten nem egyedülálló, hanem a fiúval együtt alkotják az Istenséget. Ezzel szemben Athanázios alexandriai püspök azt vitatta, hogy Jézus egylényegű Istennel. A vitát a niceai zsinat döntötte el, amely Athanáziosnak adott igazat, kimondotta, hogy a fiú azaz Jézus egylényegű az atyával s Áriust és követőit elítélte. Azt gondolta, hogy a lelkek mélyén éő kérdést el lehet intézni zsinati többségi határozatokkal. A niceai zsinat után mind jobban megerősödött azoknak a tábora, akik Jézus isteni eredetét, az Atyához hasonló voltát hirdették és vallottak. Idők folytán a hosszú egymásutáni századok alatt, ha volt is néha, aki ezt megérteni nem tudta, aki ezt a fölfogást az Isten fogalmával összeegyeztetni, a józan ésszel fölfogni, biblia világos kijelentéseivel alátámasztani nem tudta, ezt hangoztatni merete, azt a hatalom elhallgattatta, máglyára, vagy börtönbe juttatta. Ugy látszott, hogy ez a kérdés egészen behuzódott a hatalmi erőszak alá, hogy azt többet senki felszínre hozni nem fogja. Még az egyházat és vallást megújító és megújító reformáció kezdetén is ezt lehetett látni, mert még a nagy reformátorok, mint Luther, Kálvin, Zwingli sem nyultak ehhez a kérdéshez.

Amde e kérdés mégsem temetődött el örökre, mert azt a hatalmi erőszak által ásott évezredes sírból újra életre hívta a mi nagy vallás alapítónk: Dávid Ferenc. Fölvetődött hát újra a kér-

dés: ki volt Jézus? Dávid Ferenc szembe mert nézni a hatalmas ellentétborral és bátran hirdetni kezdte, hogy Jézus nem volt Isten. Igaz, hogy ezért elítélte őt a gyulafehérvári országgyűlés, ezért szenvedett mártírhalált, de ezt a fölfogást utolsó percig vallotta. Az is igaz, hogy egyházunk éppen ezért a hitfelfogásért a leginkább üldözött és meg nem értett, ezért vesztettünk számban annyi sokat, de ma is valljuk azt a felfogást, hogy Jézus nem volt Isten. E hitfelfogásunkban és meggyőződésünkben sok tény igazol minket, de leginkább igazol éppen e mai nap, a nagypéntek. Éppen ezért, ha régebb el is vitatták tőlünk a nagypénteket, mert szigorú böjtöt e napon nem rendeltünk el, ma a felvilágosodás századában ezt senki el nem vitathatja tőlünk. Nem, mert — minden elfogultság nélkül mondjuk — a nagypéntekhez a legtöbb jogunk nekünk unitáriusoknak van. Mi, akik Jézust embernek tartjuk, sokkal inkább mondhatjuk azt, mint bárki más, hogy a nagypénteki megemlékezésre nekünk a legtöbb és a legelfogadhatóbb alapunk van.

Testvéreim! A nagypéntek igazolja a mi Jézusról vallott felfogásunkat. Nézzük csak közelebbről ezt. Ha Jézus Isten volt, mint ahogy azt sokan hirdetik, akkor nem tudjuk megérteni Jézusnak e kijelentését: „Én példát adtam finéktek, hogy amiképpen én cselekedtem, ti is úgy cselekedjetek“. Nem, mert hogyan kívánhatja tőlem, vagy tőletek, hogy mi gyarló gyenge emberek úgy cselekedjünk, mint ahogy ő cselekedett, aki Isten volt. Hogyan kívánhatja tőlünk erőtlenektől, hogy megtegyük azt, amit ő is csak úgy, vagy azért tudott megtenni, mert Isten volt. Ha így állna a dolog, Jézus minden ilyen és ehhez hasonló kijelentése elveszitené előttünk varázsát, mert akarva, nem akarva, egyszer csak arra ébredünk rá, hogy minden törekvésünk hiábavaló, mert mi emberek vagyunk, ő meg Isten volt. Ez éppen olyan, hogy egy egyszerű hasonlattal éljek, mint egy mérnök, akit a sok iskola, tanulás és gyakorlat képesített, azt kívánja az ő iskolákat nem végzett embertársától, hogy éppen olyan terveket tudjon készíteni, mint amilyeneket ő tud készíteni. Ha Jézus Isten volt, akkor az ő tettei elveszítik előttünk varázsukat, melyeket, ha így nézünk, nem nagy dolgoknak látsunk, ha azonban ember volt és úgy cselekedte azokat, akkor csodás teljesítményeknek tűnhetnek föl előttünk. Olyan forma ez, mintha egy kis ipariskolás gyermek és Michel Angeló, a világhíres szobrász egyforma szobrot faragtak volna. Ha ránézünk a szo-

borra és azt mondjuk, hogy azt egy kezdő gyermekszobrász faragta, megcsodáljuk, ha pedig azt halljuk, hogy azt Michel Angeló csinálta, nem tartjuk olyan nagy dolognak, mert tőle azt természetesen vesszük.

Jézus földi működése is sokat veszít értékéből, ha őt, mint Istent nézzük. Ha Isten volt — mondjuk így — akkor gyógyíthatott, akkor nem volt nehéz neki megtenni, hogy a pusztába a kísértőnek ellenálljon, hogy lemondjon, hogy szenvedjen. Akkor könnyen elviselhette az arculütést, a megkorbácsolást, a főtviskoronát, a fájdalmat, amit ezek a tenyerébe vert szegek, a kínos halál okoztak. Igen, mert Isten mindeneget megtehet. Hogyan kívánhatja valaki tőlünk azt, hogy mi is úgy tudjunk tűrni, szenvedni, lemondani, keresztet hordozni, megbocsátani és meghalni, mint Isten, mikor mi csak emberek vagyunk. Valamint egy zenei hallással és hanggal meg nem áldott ember, sohasem léphet egy Carusó, vagy Beethoven nyomába, hogyan lehessen kívánni, hogy egy ember olyan legyen, mint Jézus, aki Isten volt.

Ez a következtetés áll Jézus halálára is. Ha Jézus Isten volt, akkor meg sem halt, mert az Isten örökkévaló, tehát nem lehet igazi nagypéntekünk azoknak, akik Jézusban Isten látnak.

Tudom, hogy erre a tulsó oldal hamar készen áll a felelettel, hogy hiszen nem is halt meg örökre, mert husvétkor föltámadt. Erről bővebben majd husvétii beszédemben fogok szólni.

A valóság az, hogy Jézus meghalt, mint ember halt meg, kilehelte lelkét. A szolgálatot teljesítő százados szavai is, mint emberről emlékeznek meg, aki az ő tettei által és nemes lélekkel elviselt szenvedései és halála által a leginkább megérdemelte az Isten összes gyermekei közül, hogy Isten gyermekének, Isten fiának nevezzék. Ha pedig ember volt, akkor egy olyan példa ez előttünk, melyet mi is követhetünk abban a tudatban, hogy mi is elérhetjük, mert már egy példa van előttünk. Ha, mint ember tudott megbocsátani, mi is meg kell, hogy tudjunk bocsátani. Ha, mint ember tűrt, szenvedett, dolgozott és áldozta fel életét az emberiségért, akkor mi is meg kell, hogy tudjuk tenni ezt. Ha, mint ember mondta: én példát adtam tinétek . . . akkor el is fogadjuk azt és követhetjük is. Így van értelme, így van varázsa és az egész emberiségre kiható ereje Jézus életének és ügálának.

Különbén is föltételezhető-e Istenről, hogy így és ilyen eszközök használjon céljai elérésére. Vajjon milyen hatással volna reám az egész jézusi élet, ha én ezt azzal a gondolattal nézném, hogy az Isten csinálta mindezt végig, emberi alakot öltve? Vajjon nem érezném-e, hogy itt valami hiba, baj történt, mert ez az emberiség félrevezetésével egyenlő. Erre először is nincsen szüksége egy mindent megcselekedni tudó Istennek, de nem is egyeztethető össze Isten igazságával és tökéletességével.

Az a vita, hogy ki volt Jézus, még nem szűnt meg és kitudja, hogy mikor fog megszűnni. Azonban mindjobban erősödik, ha külső számban nem is, de belső hitben azoknak a száma és tábora, akik Jézus ember voltát vallják. A felvilágosult és szabad gondolkozású ember előtt pedig mind érthetlenebbé válik az az erőszakosság, amely Jézust Istenné akarja tenni s mégis emberi formába öltözteti. Pedig a nagypéntek ténye, Jézus egész magatartása, halála, a százados vallomása mind amellet tanuskodnak, hogy Jézus ember volt. Ezt a hitet valljuk mi is. Ezt igazolja a nagypéntek is. Ennek a hitnek vallóivá lenni a felvilágosodás századában, erény és büszkeség. *Amen.*

Husvét a mi felfogásunk tükrében.

(Husvétii.)

Alapige: Mt. 11. 25.

Keresztény Testvéreim! Azokat az igéket, melyeket felolvastam előttetek és a mai beszédem alapjául választottam, határozott szándékkal és számítással választottam ki a biblia sok igéje közül, mert ezt az alapigét tartottam a legalkalmasabbnak arra, hogy vele a nagypénteki beszédemben tett ígéretemet beválthassam.

Azok, akik nagypénteken itt voltak a templomban, emlékezhetnek arra, hogy egy felvetett kérdésre akkor csak nagyon szűkszavú feleletet adtam. Emlékezhetnek arra az ígéretre is, melyben azt mondtam, hogy a mai beszédemben arra még visszatérek és bővebb magyarázatot adok rá. Most elérkezett az ígéret beváltásának az ideje.

Arról volt szó, hogy a nagypéntek és az a sok szenvedés, melyet Jézus elviselt, a balál, mely Jézus életét befejezte, minket,

unitáriusokat abban a hitfelfogásunkban, hogy Jézus ember volt teljesen igazol. Ugyanakkor azonban nem kerültem el azt a kérdést sem, mely az ellenkező hitet valló tábor részéről fölvetődhetik, hogy akkor mi van a feltámadással? E kérdésre akkor nem feleltem, mert hiszem az nem tartozott a nagypéntek témakörébe, de most nem zárkozom el, mert ez éppen hozzátartozik a husvéthoz.

Testvéreim! Mi unitáriusok nem hiszünk a testi feltámadásban. Ennélfogva nem hiszünk sem a Jézus testének, sem a mi testünknek a feltámadásában. Nem hiszünk, mert annak elene mond a régi sírok feltárása, őseink porladó csontjai, vagy az elhaltak testéből visszamaradt por és hamu. Nem hiszünk, mert a testi feltámadás lehetősége érthetetlen és megmagyarázhatatlan kérdések sokasága elé állít, melyek folyton gyötörnek s amugy is folyton kételkedésben tartanak. Így például, hogy hol van az a rengeteg sok ember, aki feltámadott, hiszen a földön minden másodpercben meghal valaki? Hol helyezkedik el az az emberi ésszel ki sem számítható tömeg, mikor ma már tudjuk, hogy az ég nem egy kifeszített erősség, amely fölött helyet találnának a feltámadottak? Miért van akkor a feltárt sírokban porladó koponya és csont, vagy más testet teremt Isten a feltámadottak számára? Mi lesz azzal a hatalmas tömeggel majd a végén? Mind olyan kérdések ezek, melyek még a testi feltámadásban vakon hívő ember elé is sokszor odaállanak és gyötrik, amelyre még Jézus s még a biblia sem ad lelkeket megnyugtató feleletet.

Magának Jézusnak is a feltámadása annyira körül van véve a legenda színes öltözé-ével, hogy az még a legnagyobb hívő lelkében is örök kétséget kelt. Különösen akkor, ha az a hívő tud arról, hogy a legújabb nyomozások az evangéliumi írásokról földerítették, hogy Jézus halála után későn íródtak le, amikor a tényekből már sok felejtődött el s amit nem szemtanúk írtak meg, hanem mások, akik csak a nép ajkán élő elbeszélésekből formálták ki az evangéliumi írásokat. A tapasztalat pedig azt monlja s ezt ti is megerősíthetitek, hogy a történetek fölött, ha elszűn egy néhány év, mennyi mindent told hozza az emberi ajak. Vajjon Jézus feltámadásánál nem a sok esztendő múlt cselekedte-e a feltámadás ilyen formában való leírását? De bár egy komoly és emberi ésszel fölfogható érvet, vagy példát tudnának fölhozni állításuk igazolására a testi feltámadás pátor hirdetői.

Ha így áll a dolog akkor valaki megkérdezheti, hogy jelent-e valamit a mi számunkra, unitáriusok számára a husvét? Igen jelent, mégpedig sokat jelent és a mi számunkra jelent igazán sokat a husvét. Itt ugyancsak azt kell, hogy mondjam, amit nagypénteken mondtam, hogy nagypéntekje és husvétja azoknak van igazán, akik a test halandóságát és a lélek halhatatlanságát és feltámadását vallják. A testi feltámadás hitvallói aligha kapnak a ma husvétjában hitüket alátámasztó bizonyítékot, de kételyt eleget, ellenben mi igen, mert a husvét diadala a mi felfogásunk szerint örök és mindennapos.

A természet a maga egészében és kis részleteiben erről beszél. Bármerre tekintünk, az egész természet feltámadásról, új életéről beszél. A téli világ zord sírjából kilépett a természet, hogy újakezdje az életet, melyet a tél temetőkertje el nem zárhatott. De a természet világa részleteiben is erről győz meg minket. Állj meg egy százados tölgyfa előtt, melyet az idő vasfoga már annyira megrontott, hogy kidőlni készül, vagy amelybe már fejszédjüket beleválták az építő ácsmesterek, vajjon az-e az érzésed, hogy az végleg elpusztul? Nem, mert tovább fölfedezheted, hogy a gyökérből, vagy a megelőző években elhullatott makjából új fa indul helyébe. Nézd az egyszerű kis fűvet, mely az ősszel elszáradt, megsemmisülni látszott, mint ébred újra a tavasz leheletére. Nézd, még a leg-egyszerűbb kökény, vagy tövisbokor is, melyet a gazda irtó kapája ősszel megsemmisíteni akart, most kihajt és virágbaöltözik, mert az élet az meg nem semmisíthető. Most meg gondold arra, hogyha a természet élete nem semmisül meg, miért volna az ember az, akinek életét a sír örökre elfödi? Hát éppen a teremtés koronájának jutott volna csupán a megsemmisülés? Csak mi volnánk kizárva az örökkévalóságából? Nem, ez nem egyeztethető össze Isten bölcsességével. De hát hogyan, amikor a sírban elporladunk, amikor a test feltámadását elfogadni nem tudjuk.

Ugy, hogy az ember nemcsak test, hanem lélek is. Ez a lélek irányítja, vagy kellene, hogy irányítsa minden ember életét. S a jól és helyesen irányított élet el nem vesztet, meg nem semmisülhet. Minden ilyen élet a maga jól végzett munkája, nemes tette, alkotása után tovább él abban a nagy közösségben, amely az emberiség céljának megvalósulásáért indult el. Igaz, hogy vannak élő emberek, akiket életük és tetteik még életükben olyanokká tettek,

mintha máris megsemmisültek volna, akiknek nincs amiben tovább éljenek, de vannak, akiknek sírkövük van a temetőben s rajta az irás, hogy meghaltak, ott pihennek s mégis mintha ma is élénének. Élnek a tettekben, az alkotásokban, a cselekedetekben.

Jézusnak abban a kijelentésében, hogy „Én vagyok a feltámadás”, koránt sem azt kell értenünk, hogy ő a test által azon keresztül támad föl. Ő nem a test által volt az, aki volt, hanem a lelke által. Keveset is érnénk vele, ha testileg ma is élne és itt volna közöttünk, de szelleme nem élne és nem működne ma is. Kijelentésével nem azt akarta elérni, hogy az emberiség testére figyeljen, mert az a feltámadás, hanem azt, hogy benne a lelki embert nézzék, azt mintázzák le, mert az a feltámadás. Ez a lélek, a lélek által képviselt szellem lépett ki az első husvét hajnalán a sírból és tett bizonyosságot arról, hogy a lelket megölni nem lehet, a szellem útjába az erőszak nem állhat, az él mindörökké. S amíg a test életét bizonyítani nem tudjuk, addig Jézus szellemét, mint előt mindég bizonyíthatjuk. Ma is él és működik az életében.

A feltámadás és a husvét ilyen valóságát hirdetem. Ez nem egy elvont dogma, amelyet vakon hinni kell, nem egy lélekre és gondolkodásra ráerőszakolt bilincs, melynek lehullását a fölvilágosodástól mindég féltetni kell és erőszakos okoskodásokkal folyton tartani kell, hanem egy nagyszerű életet irányító hit és valóság, mely nélkül a nemesebb életre való törekvés elveszítene minden varázsát. S amíg Jézus feltámadását, a husvét értelmét ama másik, a testi feltámadás szemszögéből nézve megérteni nem tudom s nektek sem tudom megmagyarázni és bizonyítani, sőt minden értelmem tiltakozik ellene, addig így ebben az értelemben hiszem a Jézus feltámadását, azt bizonyítani is tudom és az egymást követő husvétek értelmét is fölfogom. Ebben az értelemben él ma is Jézus, mert:

„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dus élete kincsét, ámbár napja múlt,
Hanem lerádván benne mindazt ami földi
S egy éltető eszmévé finomul.”

Jézus is egy dus élet útján a halál által lerázta magáról a porlandó testet s egy ma is élő eszmévé alakult át, azaz a neki szánt feledés-sírból feltámadott. Ezt bizonyítja az emberiség életét

irányító szellem, melyben Jézus ma is felfedezhető. Mert Jézus szelleme ma is milliókat köt össze, szeretete ma is szeretetre buzdít, igazságáért küzdő lelke ma is az igazság kutatására serkent. Él ma is ő mindazokban, akik jót cselekednek, akik a tékozló fiakat visszafogadják, akik szamaritánusként könyörületességre indulnak, akik a kísértőkkel szemben megállnak, akik többször is tudnak megbocsátani. Ott van közöttük, amikor Istent Atyánknak nevezük, amikor az általa szerzett Miatyánkot elrebegjük, amikor őt a mi eszményképünknek nevezzük. Odaáll ma is különböző fajú és felekezeti emberek közé és hirdeti: egy Atyának vagytok gyermekei. Beáll a harcosok közé, hogy áthidalja az ellentéteket, tanítva őket: szeressétek még ellenségeiteket is. Odaül a diplomaták zöld asztalához és valamelyik résztvevő ajkán hirdeti: aki fegyvert fog, fegyver által is fog elveszni. Ő beszél a mi ajkunkon keresztül, amikor valakinek keresztényi mivoltára hivatkozunk. A jöttvő kéz az ő keze, a szerető szív az ő szive, a megbocsátó lélek az ő lelke. Annyira közöttünk él szelleme, úgy átszötte az emberiség gondolkodását, hogy az életet ma nála nélkül el sem tudjuk képzelni. Hogy pedig ez így van, megértheti bárki, ehhez nem szükséges semmi erőszakolt magyarázat.

És most kérdezd meg testvérem, ér-e ez valamit a te számodra? Én teszem föl a kérdést, mely a te lelkedben van, mert az ember rendszerint mindeneket ebből a szempontból szokott megítélni. Feleletem pedig az, hogy igenis sokat ér. Jézus azzal, hogy cselekedeteiben, szelleme által ma, kétezer esztendő múltán is él, igazolta szavait, hogy ő a feltámadás.

A feljegyzések szerint Afrika déli sarkánál áthajózni próbálkozók, mind hajótörést szenvedtek, nem tudtak áthaladni. Az első, aki szerencsésen átjutott ezen a nehéz ponton, Vasco de Gama volt. Azóta a hajósok már minden nehézség nélkül jutnak át ott, mert Vasco de Gama megmutatta az utat. Jézus is az utánna következőknek mutatja az utat a halálon keresztül a feltámadás, az örökélet felé. Szól ma is: én vagyok a feltámadás. Jézus feltámadásának és a minden évben megismétlődő husvétnek abban van reád nézve értéke és jelentősége, hogy most már tudod azt, hogy mi a feltétele a feltámadásnak: a Jézuséhoz hasonló élet.

Indulj el hát testvérem a Jézus által kijelölt úton. Éld a hozzá hasonló életet, hogy eljuthass a magad husvétjához, Amen.